

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра музеєзнавства, пам'яткознавства та
інформаційно-аналітичної діяльності

На правах рукопису

ТКАЧУК АНГЕЛІНА ВІТАЛІЇВНА

**ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВОЛИНСЬКОЇ
ОБЛАСТІ: СТРУКТУРА ТА ВИКОРИСТАННЯ**

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»
за освітньо-професійною програмою
«Музейний менеджмент, культурний туризм»
спеціальності 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство»

Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Надольська В. В.

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри музеєзнавства,
пам'яткознавства та інформаційно-
аналітичної діяльності

від _____ 2025 р.

Завідувач кафедри проф. Гаврилюк С. В. _____

Луцьк – 2025

АНОТАЦІЯ

Ткачук А. В. Туристично-рекреаційний потенціал Волинської області: структура та використання. Кваліфікаційна робота на правах рукопису на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр». Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2025.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано туристично-рекреаційний потенціал Волинської області як багатокomпонентну систему, що охоплює історико-культурні, природні, та соціально-економічні ресурси. Розглянуто специфіку їхньої просторової організації, рівень освоєння та перспективи подальшого використання в контексті розвитку регіонального туризму.

Охарактеризовано природні туристичні ресурси області (озера Шацького поозер'я, річки, заповідні об'єкти, запаси бальнеологічних, флористичних та фауністичних ресурсів), а також нерухомі об'єкти історико-культурної спадщини регіону (архітектурні пам'ятки, сакральні споруди Луцька, Володимира, Ковеля, Любомля та ін.), музеї, як установи збереження і популяризації комплексу рухомих пам'яток. Проведено оцінку сучасного стану туристичної інфраструктури, виявлено основні проблеми її розвитку, зокрема нерівномірність розподілу, недостатнє інвестування та слабку промоційну діяльність.

Висвітлено напрями і форми використання туристично-рекреаційного потенціалу Волині, які сприяють більш активному розвитку різних видів туризму (екологічного, пізнавального, подієвого, релігійного, гастрономічного та ін.) у регіоні. На основі здійсненого аналізу сформульовано рекомендації щодо більш ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу області з урахуванням принципів сталого розвитку, потреб внутрішнього та міжнародного туризму, а також актуальних тенденцій у сфері надання туристичних послуг.

Ключові слова: туристично-рекреаційний потенціал, Волинська область, природні ресурси, культурна спадщина, інфраструктура, туризм, сталий розвиток.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. СКЛАДОВІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	
1.1. Природно-рекреаційні ресурси.....	10
1.2. Історико-культурні ресурси	16
1.3. Туристична інфраструктура.....	24
РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	
2.1. Природно-рекреаційні ресурси як чинник розвитку туризму в регіоні	37
2.2. Інтеграція об'єктів культурної спадщини в туристичну галузь.....	46
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. Туристично-рекреаційний потенціал, поєднуючи багаті природні, історико-культурні та соціально-економічні ресурси Волинської області, є важливим чинником, який впливає на розвиток регіону. В умовах сучасних викликів та можливостей, ефективне використання цього потенціалу може стати одним із ключових чинників сталого розвитку краю. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну питання внутрішнього туризму набуває особливої актуальності. Волинська область, що знаходиться у відносно безпечній зоні на заході України, може відігравати ключову роль у задоволенні культурних та рекреаційних потреб українців, які шукають можливості для відпочинку та відновлення. Вивчення туристично-рекреаційного потенціалу регіону в цьому контексті дозволяє не лише охарактеризувати усі наявні в області ресурси, але й комплексно проаналізувати їх використання для розвитку різних видів туризму та рекреації, вибудувати перспективні напрями розбудови галузі.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексний аналіз структури туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області, можливостей використання туристично-рекреаційних ресурсів для поступального регіонального розвитку.

Для досягнення означеної мети автором дослідження поставлено такі **завдання:**

- охарактеризувати природно-географічні та історико-культурні ресурси регіону;
- проаналізувати сучасний стан туристичної інфраструктури;
- розкрити основні форми використання туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області, з'ясувати чинники, що впливають на ефективність залучення туристично-рекреаційних ресурсів у туристичну галузь;
- визначити пріоритетні напрями розвитку якісного туризму на Волині, які сприятимуть формуванню позитивного іміджу України як країни, що має значний туристичний потенціал.

Об'єктом дослідження є туристична галузь як важлива складова розвитку економіки та соціальної сфери України.

Предмет дослідження – туристично-рекреаційний потенціал Волинської області, його структура, використання та перспективи розвитку в умовах сучасних соціально-економічних викликів.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від початку 2000-х років до сьогодення, що дозволяє простежити динаміку змін і тенденції розвитку туристично-рекреаційної галузі регіону.

Стан наукової розробки проблеми. Історіографія проблеми представлена працями вітчизняних дослідників, які присвячені вивченню туристичних ресурсів, рекреаційного потенціалу, регіонального розвитку та організації туристичної діяльності як в Україні, так і на Волині зокрема. Наявні публікації засвідчують значну увагу вчених до означеної проблеми, їх звернення до різних її аспектів.

Так, в останні десятиріччя з'явилася низка монографічних видань і наукових статей, які висвітлюють виклики й перспективи сталого розвитку туризму і рекреації в Україні, визначають роль у цьому процесі туристично-рекреаційних ресурсів. Їх автори акцентують увагу на теоретичних підвалинах сталого розвитку туристично-рекреаційної сфери, звертаючись при цьому до світових практик, аналізують організаційно-економічні складові цього важливого процесу (Майстер Г. В. [28]), висвітлюють особливості, тенденції та чинники сталого розвитку туризму та рекреації в державі (Мірошник Р. О., Щир І. В. [34]), проблеми та пріоритетні напрями подальших змін у галузі (Древаль Д. [14]; Матвійчук Л. Ю., Барський Ю. М., Лепкий М. І. [37]). Актуальною визнається проблема розвитку туризму в умовах війни та повоєнного відновлення (Карпенко Ю., Логвин М., Тараненко О., Логвин Д., Луценко О. [21]).

Питання організаційних засад туристичної галузі, використання рекреаційних ресурсів для її розвитку, впровадження інноваційних технологій у туризмі характеризуються у сучасних навчальних виданнях – посібниках і підручника (Лисюк Т. В. [26], Фоменко Н. В. [53]).

Окрему групу наукових досліджень складають публікації, які висвітлюють потенціал розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці регіонів. Управління сталим розвитком регіонів в умовах децентралізації та роль стратегування розвитку туристичної конкурентоспроможності регіону, регіональний вектор як імператив сталого розвитку туристично-рекреаційного кластеру, інноваційні підходи до управління туристичним потенціалом регіонів досліджують, зокрема, Сокол Т. Г. [44], Єрмошенко М. М., Дейнеко Л. В., Борщ Л. М. [17]. Об'єктом вивчення українських вчених стали також питання оцінювання потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України, діагностики стану інфраструктури туризму в територіальних громадах (Цвілій С. М. [55]), функціонування туристично-рекреаційної сфери на місцевому рівні (Ракович Д. В.), менеджменту туристичної діяльності прикордонних територій і громад (Тимошенко Т., Богославець О., Царук В. [46]), розумного управління туризмом у межах виконання стратегій сталого розвитку територіальних громад (Тимошенко Т. О. [46]).

Низка публікацій останніх десятирічь присвячена аналізу туристично-рекреаційних ресурсів Волинської області, її районів та населених пунктів. Загалом туристично-рекреаційний комплекс області як об'єкт дослідження географії аналізується у колективній монографії Черчик Л. М., Міщенко О. В., Єрко І. В. [57]. Автори наукової праці визначили загальні тенденції та особливості його розвитку, основні показники функціонування в системі західного регіону України та його місце з точки зору оцінки рівня розвитку регіонів України. Узагальнювальний характер носить і публікація Цьось А., Овчаренко Т., Калитки С. [56].

Важливому аспекту проблеми – основним тенденціям розвитку туристичної інфраструктури Волинської області – присвячені публікації Єрко А. і Савич К. [15], Єрко І. В. [16], Тищук І., Поліщук Л., Колісник Б. [47]. Ці питання розглядаються й на рівні окремих територіальних громад (Чир Н. В., Качаровський Р. Є. [60]), Маневицької територіальної громади (Лисюк Т., Терещук О., Єрко І., Слащук А., Качаровський Р. [26]), Старовижівського

(Чир Н. В., Качаровський Р. Є. [61]), Рожищенського (Чир Н. В., Качаровський Р. Є., Антипюк О. В. [62]) районів.

Вчені-географи вивчають природну складову туристично-рекреаційного потенціалу Волині (Олійник Я. Б., Єрко І. В. [36]), її водні об'єкти (Горбач В. В., Мельнійчук М. М. [11]), його природно-заповідний фонд (Гулай Л. Д., Сакура Б. І. [12]).

Окрему групу публікацій складають розвідки, присвячені історико-культурним об'єктам як складовій туристичних ресурсів Волинської області. Їх характеристика та форми залучення у туристичну галузь розкриваються у монографії Добинди І. П. [13], у контексті розвитку туризму в історичних містах краю у статтях Гаталяк О. [8], Гаталяк Р. [9].

Науковцями України ініційовано та проведено низку конференцій: «Рекреаційно-туристичний потенціал регіонів України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» (м. Луцьк, 15–16 травня 2018 р.), «Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства» (м. Запоріжжя, 25 листопада 2022 р.), «Туризм: міжнародний досвід та національні пріоритети» (м. Житомир, 15–16 червня 2023 р.). «Сталий розвиток туризму на засадах партнерства: освіта, наука, практика» (м. Львів, 23–24 листопада 2023 р.) та ін. Їх матеріали засвідчують зацікавлення дослідників різними аспектами розвитку туристично-рекреаційного потенціалу України та її регіонів, Волині зокрема.

Загалом історіографічний аналіз дозволяє зробити висновок про те, що в українській історіографії в останні десятиріччя питання туристично-рекреаційного потенціалу України та її окремих регіонів активно вивчається вченими – географами, економістами, істориками. Але дослідження туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області лише започатковане працями названих вище дослідників. Комплексне вивчення структури й ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу області, зокрема в контексті взаємодії природних, історико-культурних ресурсів та інфраструктурного забезпечення, потребує продовження та поглиблення, що зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи.

Джерельна база дослідження включає три групи джерел. Першу з них склали документи Волинської обласної державної адміністрації [45] та Волинської обласної ради [65]. Звіт про розвиток туризму в області, Стратегія розвитку регіону на період до 2027 р. містять низку матеріалів, які дозволили не лише проаналізувати стан туристично-рекреаційного комплексу Волині, але й з'ясувати пріоритетні напрями подальшого розвитку туристичної галузі.

Другу групу джерел склали матеріали сайтів Респарк, Етнохата, Lutsk-future, Маневиччина туристична, на сторінках яких оприлюднюється інформація про об'єкти історико-культурної спадщини Волині, її туристичні магніти.

У роботі також використано публікації волинських засобів масової інформації – «Волинські новини», «Сила правди».

Проаналізовані джерела дали змогу сформувати комплексне бачення сучасного стану, проблем та перспектив розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області, досягнути мети кваліфікаційної роботи.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань кваліфікаційної роботи використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи. З числа міждисциплінарних застосовано структурно-системний метод, який дозволив розглянути об'єкт дослідження з усіма його основними складовими як єдине ціле. Вагоме значення мало застосування функціонального методу, за допомогою яких вдалося прослідкувати взаємозв'язки між усіма групами ресурсів, які складають єдиний туристично-рекреаційний потенціал краю. Із загальнологічних методів застосовано метод аналізу і синтезу, з емпіричних – метод аналізу доступних джерел і наукової літератури.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що була зроблена спроба комплексно дослідити туристично-рекреаційний потенціал Волинської області, окреслити сучасні підходи до його використання, пріоритетні напрями подальшого розвитку туристичної галузі.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використані у закладах вищої освіти для вивчення здобувачами освіти, які навчаються за спеціальністю 027 «Музеєзнавство,

пам'яткознавство», освітніх компонентів «Культурний туризм», «Туристичні ресурси», «Практикум з проектування екскурсійних і туристичних маршрутів».

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом участі автора у наукових конференціях, присвячених питанням туризму та регіонального розвитку. Зокрема, окремі положення кваліфікаційної роботи викладені у виступах на VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук» (14 листопада 2024 р., м. Луцьк); II-й Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні питання музеєзнавства, пам'яткознавства» (14 лютого 2025 р., м. Мукачево).

Публікації. Результати роботи у вигляді тез були опубліковані у двох збірниках матеріалів науково-практичних конференцій [48; 49].

РОЗДІЛ 1

СКЛАДОВІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1.1. Природно-рекреаційні ресурси

Сукупність природних, історико-культурних, соціально-економічних та інфраструктурних ресурсів певної території, які можуть бути використані для організації туристичної та рекреаційної діяльності, складають її туристично-рекреаційний потенціал. Названа система включає не лише наявні об'єкти (гори, ліси, річки, пам'ятки архітектури тощо), але й можливості їхнього розвитку та ефективного використання для задоволення потреб туристів і відпочиваючих.

Потенціал кожного регіону оцінюється за низкою основних критеріїв:

- природно-ресурсним потенціалом (наявністю унікальних ландшафтів, сприятливого клімату, водних ресурсів, лісів, родовищ лікувальних грязей і мінеральних вод);
- історико-культурний потенціалом (пам'ятками історії, архітектури, археології, музеями, етнографічними особливостями, традиціями та звичаями місцевого населення);
- соціально-економічним потенціалом (рівнем розвитку економіки регіону, демографічною ситуацією, наявністю кваліфікованих кадрів у сфері туризму, інвестиційним кліматом);
- інфраструктурним потенціалом (розвитком транспортної мережі, наявністю закладів розміщення (готелів, кемпінгів), закладів харчування, розважальних центрів, медичних та оздоровчих закладів, а також доступністю інформаційних послуг) [17].

Розуміння туристично-рекреаційного потенціалу є ключовим для стратегічного планування розвитку туризму та рекреації на певній території, оскільки дозволяє виявити сильні сторони та невикористані можливості для створення привабливих туристичних продуктів.

Під природними рекреаційними ресурсами розуміють тіла і явища природи, які забезпечують відпочинок як засіб підтримання і відновлення працездатності і здоров'я людей [54]. Вони наділені необхідними властивостями для рекреаційної діяльності і можуть бути використані для її організації.

В Україні загалом, а особливо у Волинському регіоні, зростає інтерес до розвитку рекреаційної діяльності. Волинська область має значний потенціал у цій сфері завдяки збереженому природному різноманіттю: річкам, озерам, лісам, багатим запасам бальнеологічних, флористичних та фауністичних ресурсів, а також різноманітним ландшафтам [54, с. 380].

Волинська область, розташована на заході України, є регіоном, що характеризується багатством природних туристичних ресурсів, які становлять основний потенціал для розвитку як активного, так і рекреаційного туризму. Цей регіон поєднує в собі три природні зони – північнополіську, південнополіську та лісостепову, що забезпечує різноманітність ландшафтів, включаючи ліси, болота, озера та річки [41]. Таке географічне різноманіття дозволяє створювати унікальні туристичні маршрути та акцентувати увагу на екологічному туризмі.

Рекреаційний потенціал області від її загальної площі станом на 01.09.2008 р. становить 1,2 % за потенційної можливості 9,2 %. На території області створено 90 зон тривалого відпочинку загальною площею 260 га, зон короткочасного відпочинку площею 1 777 га – 140; ліси рекреаційного призначення становлять 1 762 га [18].

Відсутність великих промислових об'єктів на території області, віддаленість рекреаційних зон від джерел техногенного навантаження створюють оптимальні умови для організації будь-яких видів масового відпочинку громадян.

Курорти у Волинській області відсутні, проте існує своєрідна мережа рекреаційних зон. Станом на 2007 р. на території області існувала 231 рекреаційна зона площею 7,4 тис. га, серед них: 141 зона короткочасового відпочинку площею 7,1 тис. га та 90 – тривалого відпочинку площею 0,3 тис. га. Рекреаційно-оздоровчі ліси займають 2,7 тис. га. Загальна площа земель

рекреаційного призначення сягає 26,0 тис. га, тобто 1,2 % загальної території області [18, с. 39].

Лісові ресурси займають провідне місце у структурі природно-рекреаційного потенціалу області. Вони можуть задовольняти різноманітні потреби рекреантів у лікуванні, оздоровленні, естетичному пізнанні.

Поліські райони вирізняються високою лісистістю, площа земель лісового фонду становить 697,7 тис. га, з яких 646,4 тис. га вкриті лісами [45]. Ці лісові території інтенсивно використовуються для організації пішохідних, велосипедних, кінних маршрутів, збору дикоросів, зеленого туризму, кемпінгу та відпочинку на природі. Численні екологічні стежки, маршрути до унікальних природоохоронних об'єктів і лісових заказників користуються попитом серед туристів з усієї України, а також іноземних гостей. У лісових масивах проводяться фестивалі, етноподії, змагання зі спортивного орієнтування та фототуризм. Також Поліські райони вирізняються наявністю заболочених територій, що підтримує існування численних заплавних і карстових озер, які є основними об'єктами для відвідування. Лісостепові райони демонструють долинно-грядовий рельєф із різноманітними карстовими утвореннями, що, разом із різноманіттям ґрунтів, такими як сірі опідзолені ґрунти та малогумусні чорноземи, підвищує туристичну привабливість даних територій [36].

Крім того, Волинські ліси є джерелом природних ресурсів, зокрема грибів і ягід, що приваблює численних туристів, які займаються сезонним збором цих лісових ресурсів. Основними територіями для збору дикорослих ягід, таких як чорниця, брусниця та журавлина, а також різних видів грибів, є лісові масиви північних поліських районів області. Цей вид природокористування не лише стимулює розвиток рекреаційного туризму, але й поєднує екологічні, оздоровчі та освітні елементи, що є особливо привабливими для міських жителів, які шукають контакт із природою [17].

Гідрографічна мережа області активно використовується в туристичній практиці. Волинь є лідером серед західних регіонів України за кількістю озер – 267, з яких 198 розташовані в басейні річки Прип'ять, а 80 – у басейні Західного Бугу, з них 9 придатні для рекреаційного відпочинку. Волинські озера

відносяться переважно до заплавного та карстового типів і зосереджені у північній частині області [4]. Найвідомішими є озера Шацького поозер'я (зокрема, Світязь, Пулемецьке, Пісочне, Люцимер), які стали центрами розвитку пляжного, водного, спортивного та лікувально-оздоровчого туризму. Тут успішно функціонують туристичні комплекси, бази відпочинку, водно-спортивні центри та санаторно-курортні заклади. Активно організовуються прогулянки на байдарках, катамаранах, SUP-дошках, а також пропонуються послуги з дайвінгу, прокату човнів і риболовлі [11]. Найефективнішими є рекреаційні можливості оз. Світязь. Вода озера – чиста, прозора, має цілющі властивості; дно піщане; глибина нарастає поступово, що зручно для організації дитячого відпочинку.

Друга група озер розташована на межиріччі Західного Бугу і Прип'яті. Найбільші серед них – озера Тур, Оріховець, Волянське, Синове. Зазвичай дно цих озер піщане, вздовж берегів є пляжні лінії, поруч з ними – лісові масиви. Озера цієї групи використовують для водного туризму, купання, риболовлі.

Найбільшими озерами басейну р. Прип'ять є Любязь, Біле, Донське, Шипи, Сирче, Рогозне, Мале Любязьке. Сьогодні ці озера в рекреаційному відношенні використовуються недостатньо [4]. Ставки і водосховища також використовують місцеві жителі для короткочасного відпочинку – риболовлі та купання.

Річкова система області, що включає 111 річок загальною довжиною понад 2800 км, зокрема Прип'ять, Стир, Стохід і Турію, використовується для розвитку водного та екстремального туризму. Здійснюються сплави на байдарках, еколого-освітні тури вздовж річкових долин, організовуються рибальські тури, проводяться навчальні заходи для дітей і молоді. Зростає також популярність екотуризму, зокрема відвідування заплав, болотних масивів і заказників із професійними гідами [47, с. 83].

Волинська область має потужний природно-ресурсний потенціал, який створює міцне підґрунтя для розвитку мисливства та рибальства як важливих елементів рекреаційної сфери. Зокрема, у лісових масивах області зосереджена значна кількість мисливської фауни, що складає основу для формування

мисливського туризму. Мисливський фонд області включає 6 видів копитних тварин, 13 видів хутрових звірів та 12 видів пернатої дичини. Загальна площа мисливських угідь становить 1 млн 584 тис. га, з яких 789 тис. га перебувають у користуванні Українського товариства мисливців та рибалок (УТМР), 578 тис. га – у розпорядженні Волинського обласного управління лісового та мисливського господарства, а 217 тис. га – передано іншим користувачам, зокрема приватним [45]. Основу мисливської фауни складають ратичні та хутрові звірі, а також водоплавні й борові птахи. У 2007 р. загальні витрати на ведення мисливського господарства в області становили 2 789,5 тис. грн, з яких 22 % було виділено з Державного бюджету України, що свідчить про підтримку цієї галузі на державному рівні [17].

Не менш значущим є і рибогосподарський потенціал Волині. Гідрографічна сітка області охоплює річки двох великих басейнів – Прип'яті та Західного Бугу, а природний рибогосподарський фонд налічує, за різними даними 13,7 тис. га. До цього додаються численні ставки, водосховища та 132 малі й середні річки протяжністю понад 3,4 тис. км. [17]. Екологічний стан водойм загалом сприятливий для ведення рибальства й розвитку рибицтва.

Волинська область, з її багатими природними ресурсами, є важливим регіоном для розвитку різних видів туризму, зокрема рекреаційного, медичного та екологічного. Розмаїття ландшафтів, лісів, водойм, а також сприятливий клімат створюють ідеальні умови для організації відпочинку, оздоровлення та пізнання природних особливостей регіону.

Значний потенціал область має у сфері медичного туризму. Наявність мінеральних вод, придатних для лікування захворювань серцево-судинної системи, системи кровообігу, гіпертонії, периферичної нервової системи та інших недуг; лікувальних грязей є природною основою для створення сучасних оздоровчих закладів і реалізації низки програм. Завдяки своїм властивостям ці ресурси можуть використовуватись як для профілактики, так і для реабілітації різних захворювань, що відповідає сучасному попиту на здоровий спосіб життя та природне відновлення організму.

Підтвердженням медичного потенціалу Волині є відкриття джерел мінеральних вод у районі смт Ратне, поблизу сіл Осниця та Тур, а також на території санаторію «Лісова пісня» [56, с. 54]. Тут були виявлені гідрокарбонатно-кальцієві, гідрокарбонатно-натрієві та хлоридно-кальцієві мінеральні води, які мають оздоровчі властивості. Їх використання не лише підвищує якість санаторно-курортного обслуговування, але й створює умови для розвитку сучасного конкурентоспроможного медичного туризму на території області [45, с. 28].

Поблизу с. Журавичі Луцького району знайдені хлориднонатрієві води з мінералізацією 12–13 мг/л. Вони містять домішки бромиду, йодиду, радону і застосовуються для лікування серцево-судинної системи, атеросклерозу, дихальної і травної систем. Вода Журавичівського родовища відповідає якостям джерел Моршинське № 1 і Єсентуки № 17. Ці води ефективні у лікуванні захворювань серцево-судинної системи, атеросклерозу, а також дихальних і травних розладів. У місті Ковель також відкрито родовища хлоридно-натрієво-йодо-бромних вод. Виявлене джерело не має аналогів в Україні. Це хлоридно-натрієво-кальцієво-йодобромні води, які використовують для лікування різних патологій організму. Вони за якістю відповідають джерелу Друскінінкай. Експлуатаційний водоносний горизонт залягає на глибині понад 1 300 м [4].

Що відкриває нові перспективи для розвитку рекреаційного туризму та залучення туристів, які шукають можливості лікування і відновлення здоров'я [45, с. 28].

У межах дослідження природних ресурсів для лікувальних цілей в області було обстежено 33 родовища лікувальних торфових грязей. Ці гіпсові купоросні торфи, що характеризуються мінералізацією 2–3 г/л, мають ряд корисних фізичних властивостей. Завдяки наявності великої кількості органічних сполук, ці грязі стають надзвичайно цінними для застосування в лікувальних процедурах, а їх використання може суттєво підвищити якість лікувальних послуг, що надаються на території області [53].

Крім того Волинська область є осередком природно-заповідного фонду. Враховуючи наявність унікальних, місцями не порушених ландшафтних

комплексів, зокрема Західного Полісся, значних площ боліт, лісів, озер, рік з численними рукавами, багатства і значної концентрації рідкісної флори і фауни, закономірно, що в області утворено 370 територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ). Загальна площа ПЗФ станом на 01.09.2008 р. становила 193 246,89 га – це 9,6 % від загальної площі області. За останні 15 років площа територій та об'єктів ПЗФ зросла в 1,8 раза [12, с. 63]. Серед яких особливо вирізняється Черемський природний заповідник – осередок типових та унікальних природних комплексів українського Полісся і єдиний природний заповідник на території області [40], Шацький національний природний парк, численні заказники, пам'ятки природи та заповідні урочища, а також ботанічний сад [1]. Ці природні багатства включають ліси, водні об'єкти, лікувальні торфові грязі та мінеральні джерела, які формують основний потенціал рекреаційного туризму.

Отже, природно-рекреаційні ресурси у Волинській області відіграють ключову роль у формуванні туристично-рекреаційного потенціалу регіону. Завдяки багатству ландшафтів, численним озерам, річкам, лісам і об'єктам природно-заповідного фонду, область має сприятливі умови для розвитку різних видів туризму – водного, екологічного, пішохідного, велосипедного, мисливського та оздоровчого. Особливу цінність мають унікальні природні комплекси, такі як Шацький національний природний парк, який водночас є рекреаційною зоною державного значення. Розмаїття природних ресурсів створює передумови для сталого розвитку рекреаційної сфери та зростання туристичної привабливості області.

1.2. Історико-культурні ресурси

Історико-культурні туристичні ресурси (далі – ІКТР) – це пам'ятки історії і культури, створені людиною, які мають суспільно-виховне значення, становлять пізнавальний інтерес і можуть бути використані в туристичній діяльності. До складу ІКТР входять пам'ятки історії, архітектури, мистецтва, етнографічні пам'ятки нематеріальна культурна спадщина [33].

У системі туристичних об'єктів Волинської області історико-культурні ресурси виконують провідну роль, оскільки є основою для організації культурно-пізнавальних заходів та оптимізації рекреаційної діяльності. Вони також мають важливе виховне значення, оскільки знайомлять з історичним розвитком регіону, формуючи повагу до культурної спадщини, національну ідентичність.

Усі історико-культурні об'єкти області формують дві великі групи – матеріальні та духовні пам'ятки. Матеріальні включають засоби виробництва та інші матеріальні цінності, що були створені людством у процесі його історичного розвитку. Духовні ж об'єднують досягнення в галузі освіти, науки, мистецтва, літератури, організації державного і суспільного життя. Серед культурно-історичних об'єктів головне місце посідають пам'ятки історії і культури, які мають особливу привабливість і є основним джерелом для задоволення потреб культурно-пізнавального туризму. Вони поділяються на п'ять основних типів: історичні, археологічні, містобудівні та архітектурні, мистецькі та документальні пам'ятки. До пам'яток історії належать споруди, пам'ятні місця та предмети, пов'язані з важливими історичними подіями, культурою та побутом народу, розвитком суспільства, держави, науки і техніки [20]. Двадцять п'ять об'єктів нерухомої культурної спадщини Волині внесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України національного значення (див. Додаток А).

Серед усіх поселень найбільшу цінність у туристичній галузі має обласний центр, найбільше місто регіону – Луцьк. Уперше воно згадується в Іпатіївському літописі під назвою Лучеськ у 1085 р., але вже як розвинуте місто. Тому можна припустити, що утворене воно було близько 1000 р. Це ті роки, коли Володимир Великий приєднав Волинь до Київської Русі, а в Луцьку збудував фортецю, що стала перепорою на шляху загарбників. Наприкінці XIV – на початку XV ст. місто було поілетнічним, що й відобразилося в його архітектурі та культових спорудах [13, с. 152].

Сьогодні обласний центр посідає одне з чільних місць в Україні за кількістю пам'яток архітектури. Головною історичною спорудою є Луцький замок, що зберігся з часів Великого князівства Литовського [9]. Луцький замок

був зведений у XIV ст. за ініціативи великого литовського князя Любарта. Ця фортифікаційна споруда є однією з найкраще збережених середньовічних замків в Україні та слугує яскравим прикладом готичної архітектури з елементами ренесансу. Комплекс замку включає в себе три вежі – В'їзну, Стирову та Владичу, а також залишки княжого палацу та оборонних мурів, що формують цілісну структуру, яка приваблює туристів та дослідників з усього світу [42].

Окрім замку місто має розвинену систему підземель, які є невід'ємною частиною його історичної спадщини. Зокрема, підземні ходи під костелом Святих апостолів Петра і Павла та колегіумом єзуїтів були відреставровані в рамках проєкту «Нове життя старого міста», що реалізувався за підтримки Програми транскордонного співробітництва Польща–Білорусь–Україна 2014–2020 [10]. Підземелля (загальна площа понад 700 кв м) стали основою для створення Музейного простору «Окольний замок», який включає 18 кімнат та 4 коридори, оснащений сучасними мультимедійними системами, що дозволяє відвідувачам зануритися в атмосферу середньовічного міста.

Державний історико-культурний заповідник у м. Луцьку охоплює значну частину міста, включаючи Верхній замок, католицькі монастирі, синагогу, православні церкви та інші архітектурні об'єкти. Цей заповідник є важливим туристичним об'єктом, що приваблює відвідувачів своєю історією та архітектурною спадщиною [27].

Важливу роль у формуванні культурного потенціалу регіону відіграють сакральні пам'ятки Луцька, яких нараховується загалом 11. З-поміж найдавніших відзначимо домініканський монастир (1390 р.), вірменську церкву (1427 р.), монастир шариток (XVI ст.) та синагогу (1626–1629 рр.) [13, с. 31].

Церква Іоанна Богослова є однією з найдавніших кам'яних споруд Луцька, яка була зведена у 1175–1180 рр. за правління князя Ярослава Ізяславича. Ця одноглава, чотиристовпна будівля з прибудованою каплицею стала соборною у 1289 р. за князя Мстислава Даниловича. У XIV ст. князь Любарт надав церкві містечко Рожище та кілька сіл, що сприяло її розвитку та ремонту [29].

Серед сакральних споруд Луцька особливе місце займає Кафедральний костел святих апостолів Петра і Павла, збудований у 1639 р. за проєктом

італійського архітектора Джакомо Бріано. Цей храм поєднує елементи ренесансу, бароко і класицизму та відомий своїми підземеллями, які є популярним туристичним об'єктом [64].

Не менш значущою є лютеранська кірха – неоготичний храм зі стрімким шпилем, що був головною культовою спорудою німецьких колоністів Волині на початку XX століття. Після повної реставрації він знову використовується для богослужінь, що свідчить про збереження і розвиток релігійних традицій різних спільнот міста. Історичну та духовну спадщину Луцька доповнює Хрестовоздвиженська церква, яка була заснована з ініціативи Луцького православного братства, до складу якого входили видатні постаті, зокрема митрополит Петро Могила і гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний. Ще однією архітектурною домінантою є Кафедральний собор Святої Трійці, помітний з багатьох точок міста на обох берегах річки Стир. Первісно цей собор був костелом чернечого ордену бернардинів, а в 1880 р. його було відновлено й переосвячено як православний собор, що підкреслює багатозначну історію релігійних споруд Луцька [43].

Унікальні сакральні пам'ятки збереглися не лише в обласному центрі, але й в інших населених пунктах області. Відома сакральна споруда розташована у Берестечку – місті, пов'язаному з історією боротьби українського народу за волю 1648–1654 рр. Над гробницею-саркофагом з останками героїв, які полягли на полі бою, споруджено 40-метровий храм-пам'ятник – Георгіївську церкву [9]. Свято-Преображенський храм у селі Четвертня – найдавніша кам'яна споруда Волині, збудована у 1600 р. [28]. Храм є не лише духовним осередком громади, а й справжньою архітектурною перлиною, що поєднує стилістичні риси давньоруської традиції та українського бароко. У його стінах зберігається унікальне рукописне Євангеліє 1636 р., вагою 32 кг, що становить виняткову історико-релігійну цінність. Товщина цегляних стін храму сягає двох метрів, а склепіння виконане з тієї ж цегли, що створює неповторну акустику та атмосферу, привабливу для туристів та дослідників [30].

Серед сільських населених пунктів Волині слід виділити с. Зимне Володимирського району, яке є важливим релігійним та історико-культурним

центром. Тут розвивається паломницький туризм, адже на території села знаходиться найвідвідуваніший в області Свято-Успенський Святогірський жіночий монастир та школа (1899 р.). Окрім монастирського комплексу, на території Зимного є ще пам'ятки археології національного та місцевого значення. Зимне є найважливішим сільським населеним пунктом Володимирського району, історико-культурні рекреаційні ресурси якого відіграють ключову роль у розвитку туристичної галузі Волинської області.

Відомим для паломників є й Свято-Успенський чоловічий монастир (XVII ст.) у с. Низкиничі Володимирського району. Цікавим для туриста тут є комплекс монастиря. Оскільки цей населений пункт знаходиться за 20 км як від Іваничів, так і від Володимира та є приміською територією одного з найбільших міст області – Нововолинська, то має прекрасне автобусне сполучення з ними й обласним центром [19].

До переліку історико-культурних ресурсів регіону також слід віднести інші сакральні пам'ятки, що мають архітектурну, релігійну й історичну цінність. Це Свято-Миколаївський монастир (XVIII–XIX ст.) у с. Жидичин, один із найдавніших православних монастирів Волині, та Миколаївський монастир (XVI ст.) у селі Мільцях [23].

Серед міських сакральних об'єктів варто відзначити Василівську церкву (XIII ст.) у м. Володимир – пам'ятку доби княжої Русі; Георгіївську церкву (XIII ст.) в Любомлі – зразок середньовічного сакрального зодчества; Іллінську церкву (XVIII ст.) у м. Камінь-Каширський; костел Успіння Пресвятої Богородиці (XVIII ст.) у м. Ковель; костел Святої Трійці (XV ст.) в Любомлі – один із найстаріших католицьких храмів регіону; Троїцький костел (XVII ст.) у м. Олика – пам'ятка архітектури епохи бароко; а також синагогу (XIX ст.) у м. Ковель, яка є вагомою складовою культурної спадщини єврейської громади регіону.

Не менш цікавим історико-культурним об'єктом туристичної інфраструктури краю є Володимир – місто, яке було засноване 988 р. Майже в первісному вигляді до наших днів тут зберігся Успенський собор, або Мстиславів храм, споруджений у 1156–1160 рр.; найоригінальніша,

найунікальніша споруда світової архітектури – Василівська церква-ротонда, збудована на рубежі XIII і XIV ст. [9]. Серед архітектурних пам'яток особливе місце посідають такі об'єкти, як будинок із дзвіницею 1494 р., земляні вали замку XIII–XIV ст., мури з брамами XVII ст., давні церкви, костели і монастирі. Більшість із них включені до Державного історико-культурного заповідника «Стародавній Володимир». Місто Володимир також входить у туристичний маршрут «По давньоруських містах», який є частиною національної системи туристично-екскурсійних маршрутів «Намисто Славутича» [24, с. 322].

23 пам'ятки архітектури і 20 пам'яток історії знаходиться у м. Ковелі, одному з найбільших залізничних вузлів Західної України [9]. Культурно-історичний потенціал Ковельського району загалом включає 19 об'єктів архітектури обласного значення, 88 пам'яток історії та археології, сакральні споруди (церкви в селах Гішин, Дроздні, Любитів, смт Голоби тощо), а також резиденцію Вільгів у Голобах. Популярним туристичним об'єктом поблизу озера Світязь є Петропавлівська церква (XIX ст.) с. Світязь. Головним туристичним магнітом району є музей-садиба Лесі Українки в с. Колодяжне, що складається з чотирьох експозиційних залів та лісопаркової зони площею 6,5 га. Ці об'єкти не лише формують туристичну привабливість регіону, а й мають велике значення для збереження національної спадщини [58, с. 130].

Історико-культурна спадщина Камінь-Каширського району представлена 77 об'єктами, серед яких пам'ятки архітектури, історії, археології, а також народні промисли – ткацтво і столярство [26]. Особливий інтерес становлять костел домініканів (XVIII ст.) у с. Чарторийськ; історична вузькоколійна залізниця, яка раніше з'єднувала район із Пінськом, Любешовом і Ковелем.

За даними Управління культури департаменту культури, молоді та спорту Волинської ОДА, на території Маневицької громади знаходиться 31 основний об'єкт історико-культурної спадщини, зокрема пам'ятки: три археології, 10 містобудування і архітектури, 15 історії та культури і один монументального мистецтва. Об'єкти архітектури та містобудування занесені до державного реєстру – Домініканський костел (1639 р.); нині діючий Хресто-

Воздвиженський чоловічий монастир – с. Чарторийськ; Дзвіниця церкви Різдва (1772 р.) у с. Троянівка [26].

У Турійській ТГ налічується десять пам'яток історії та культури, серед яких дерев'яна Успенська церква у с. Перевали. Луківська ОТГ має дев'ять подібних об'єктів, а також чотири пам'ятки архітектури, серед яких особливо вирізняються церква Святої Параскеви й костел Святої Анни. Ці пам'ятки мають значну туристичну цінність і становлять інтерес для шанувальників сакральної архітектури [61, с. 340]. Окремої уваги заслуговує цікава історична гіпотеза щодо перебування лицарів-тамплієрів у Лукові. Хоча замок не зберігся, сама легенда може бути використана як основа для створення тематичних туристичних маршрутів і культурних заходів.

Важливі рухомі історико-культурні об'єкти краю зберігаються у фондах музейних установ області (див. Додаток Б). Головною музейною установою є Волинський краєзнавчий музей, який виступає центром збереження, вивчення та популяризації культурної спадщини регіону. Музей має кілька філій та спеціалізованих відділів, кожен із яких розкриває окремі аспекти історії та культури Волині. Серед них – Музей волинської ікони, де зберігаються унікальні зразки сакрального мистецтва, що є важливою частиною духовної спадщини краю. Художній музей у м. Луцьку представляє твори вітчизняних і зарубіжних митців, сприяючи розвитку мистецької освіти та туризму. Музей історії Луцького братства висвітлює діяльність однієї з ключових громадських організацій XVII ст., яка відіграла значну роль у політичному та культурному житті регіону. Ще одна важлива історико-культурна пам'ятка, що є не лише архітектурним символом, а й туристичною атракцією, яка приваблює відвідувачів своєю історією та атмосферою є Олицький замок. Особливе місце серед філій займають літературно-меморіальні музеї, зокрема Колодяжненський музей Лесі Українки та Затурцівський меморіальний музей В'ячеслава Липинського, які зберігають пам'ять про видатних діячів української культури та політики [5].

Краєзнавчі та історичні музеї функціонують у Ковелі, Ківерцях, Маневичах, Іваничах та інших містах Волині. Музеї є основними хранителями

історичної, культурної та природної спадщини регіону. Вони збирають, зберігають, досліджують і експонують артефакти, документи, предмети мистецтва та інші об'єкти, що відображають унікальність території. Завдяки цьому музеї дозволяють туристам «зануритися» в історію, традиції та особливості місцевості, роблячи її більш привабливою та зрозумілою. Це створює унікальний туристичний продукт, який неможливо відтворити деінде.

Музеї значно розширюють спектр туристичних послуг, доповнюючи природні та розважальні атракції. Вони пропонують відвідувачам можливості для освітнього дозвілля, незалежно від погодних умов, що є особливо важливим для Волині з вираженою сезонністю. Проведення в музеях тимчасових виставок, майстер-класів, лекцій, тематичних вечорів та інтерактивних програм дозволяє залучати відвідувачів і туристів цілий рік.

Музеї Волині виступають як візитна картка регіону. Наявність цікавих, добре організованих музеїв підвищує його культурний статус і привабливість для внутрішніх та іноземних туристів. Вони можуть стати головним мотиватором для поїздки, особливо для тих, хто цікавиться культурним та освітнім туризмом. Музеї пропонують різноманітні та інтерактивні враження, допомагають створити позитивний бренд регіону.

У сучасних умовах музеї – це не просто статичні установи, а активні учасники туристичної інфраструктури, які динамічно розвиваються, адаптуються до сучасних потреб і вносять вагомий вклад у соціально-економічний та культурний розвиток регіону.

Таким чином, історико-культурні ресурси становлять важливий компонент туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області. Їхнє значення зумовлене унікальною концентрацією пам'яток історії, архітектури, сакрального мистецтва, а також розвиненою музейною мережею, особливо в Луцьку. Ці ресурси сприяють формуванню туристичної привабливості регіону, розвитку пізнавального, культурного, паломницького та етнографічного туризму, а також збереженню національної ідентичності та культурної спадщини.

1.3. Туристична інфраструктура

Туристична інфраструктура є ключовим елементом розвитку регіонального туризму, адже саме вона забезпечує належні умови для функціонування туристичного бізнесу, створюючи передумови для залучення туристів і покращення економічного потенціалу регіону. Волинська область має значний туристичний потенціал, обумовлений поєднанням природних, історико-культурних та соціально-економічних факторів, однак ефективність його реалізації безпосередньо залежить від рівня розвитку інфраструктури. Туристична інфраструктура регіону включає систему закладів розміщення, харчування, дозвілля, транспортної мережі, інформаційного забезпечення та інших складових, що формують комплексне середовище для забезпечення потреб туристів.

Розглядаючи її крізь призму наукових підходів, слід наголосити, що інфраструктура туризму є не лише сукупністю матеріальних об'єктів, а й механізмом взаємодії суб'єктів туристичного ринку, регулювання фінансових, інформаційних та соціальних потоків. Такий підхід дозволяє глибше осмислити роль інфраструктури у забезпеченні стійкого функціонування туристичної сфери. Водночас у науковій та законодавчій площині спостерігаються різні трактування цього поняття.

Зокрема, згідно з визначенням, поданим у проєкті Закону України «Про туристичні ресурси», туристична інфраструктура є сукупністю об'єктів, що мають допоміжний характер і забезпечують належне функціонування туризму. Це визначення є обмеженим, оскільки воно не охоплює основних суб'єктів туристичної діяльності, які відіграють вирішальну роль у її функціонуванні [15, с. 163].

Подібним чином трактує туристичну інфраструктуру Єлистратова Г. І. Дослідниця визначає її як сукупність штучно створених рекреаційних закладів (санаторії, бази відпочинку, готелі, ресторани та ін.) та супутніх об'єктів, побудованих для загального користування за рахунок державного інвестування (автомобільні та залізничні дороги, пункти пропуску, аеропорти, лікарні, школи

тощо). Однак і це визначення не охоплює повної системи, адже воно не враховує об'єкти, створені за приватні кошти або в межах державно-приватного партнерства [15, с. 164].

Більш комплексне розуміння поняття «туристична інфраструктура» запропонував Гайдук А. Б. Вчений визначає її як сукупність елементів, що забезпечують функціонування та взаємодію суб'єктів туристичної сфери, регулюючи рух матеріальних, фінансових та інформаційних потоків. Такий підхід дозволяє інтегрувати матеріальні і нематеріальні компоненти інфраструктури в єдину систему, що особливо актуально для регіонів із розвиненим або потенційно привабливим туристичним сектором.

У Волинській області туристична інфраструктура формується з кількох основних підсистем: готельного господарства, закладів харчування, транспортного забезпечення, дозвілля, інформаційної підтримки та людського капіталу. Саме ці елементи створюють умови для комфортного перебування туристів і підвищення конкурентоспроможності регіону на внутрішньому та зовнішньому ринках туристичних послуг.

Волинська область демонструє значний рівень розвитку окремих компонентів туристичної інфраструктури. На її території функціонують 72 колективні заклади розміщення, що забезпечують туристів житлом і супутніми послугами. Крім того, зареєстровано 1 021 підприємство ресторанного господарства, що свідчить про активний розвиток індустрії харчування. Суб'єкти туристичної діяльності регіону налічують 83 організації, а кількість закладів, що надають послуги дозвілля та розваг, складає 4 518 одиниць [16, с. 214]. Це вказує на досить розвинену інфраструктуру, що створює сприятливі умови для залучення туристів та реалізації потенціалу рекреаційних територій.

Водночас важливим фактором розвитку туристичної інфраструктури є географічне розташування та природно-кліматичні умови, що визначають специфіку формування і функціонування туристичних об'єктів у межах окремих територій області.

Наразі, відповідно до нового адміністративно-територіального устрою, до складу Волинської області входить 4 райони: Луцький, Володимирський, Камінь-Каширський та Ковельський. Саме на прикладі цих районів та територіальних громад (далі – ТГ), що їх складають, варто розглянути особливості розвитку туристичної інфраструктури Волинської області.

Одним з таких прикладів може виступити Рожищенська територіальна громада, яка входить до складу Луцького району. Рожищенська територіальна громада розташована у центральній частині області, має сприятливі умови для туризму завдяки помірному клімату, середньорічній кількості опадів у межах 600 мм та відносно холодній зимі, що створює передумови для розвитку зимового туризму. Окрім природних чинників, важливу роль у туристичному потенціалі громади відіграють культурні традиції, зокрема народні промисли, такі як писанкарство та вишивка [62, с. 121].

На території громади функціонує низка туристично-рекреаційних закладів, серед яких готельно-ресторанний комплекс «Зелений гай», оздоровчий комплекс «Мальванка», спортивно-оздоровчий центр «Фата-Моргана» та агросадиби. Заклади харчування територіальної громади включають 44 підприємства ресторанного господарства, що забезпечує коефіцієнт забезпеченості на рівні 4,95 од./км² [62, с. 124].

Заклади дозвілля та розваг представлені 15 будинками культури, 26 клубами, 24 бібліотеками та 6 музеями. Торговельна інфраструктура також відіграє важливу роль у туристичній привабливості, адже забезпечує туристів необхідними товарами і послугами. У Рожищенській територіальній громаді функціонує 269 торговельних закладів [62, с. 124].

Володимирський район (адміністративна одиниця області до реформи 2020 р.) розташований на заході Волинської області. Він межує з Польщею на заході (державний кордон завдовжки 30 км), на півдні – з Львівською областю, на півночі – з Ковельським районом, а на сході – з Луцьким районом. Важливо відзначити, що з 1995 р. район є частиною Єврорегіону «Буг», що об'єднує прикордонні території України, Польщі та Білорусі. Загальна площа району становить 2 556 км², а населення налічує близько 173 тис. осіб, при цьому густота

населення сягає 67,7 осіб на км². Міське населення становить понад 62 %. До складу району входить 11 територіальних громад, 201 населений пункт: 3 міста (Володимир, Нововолинськ, Устилуг), 2 селища міського типу (Локачі, Іваничі) та 196 сіл [24, с. 317].

Природні умови району є досить сприятливими для розвитку туризму і відпочинку протягом усього року. Клімат тут помірно континентальний, з м'якою зимою і теплим, вологим літом, причому вплив Атлантичного океану пом'якшує температурний режим. Середня річна температура складає +7,5 °С, при цьому максимальна температура в липні досягає +18,4 °С, а мінімальна в січні –4,4 °С. Опадів за рік випадає 500–560 мм, переважно у теплий період, а сніговий покрив з'являється в грудні і тримається з висотою від 2 до 13 см [24, с. 318].

Важливим елементом природного середовища району є гідрографічна мережа, основу якої становить річка Західний Буг. Вона є не лише значною водною артерією, але й природним кордоном з Польщею. Крім того, район багатий на численні притоки Бугу, такі як Луга, Свинарка, Стрипа, Золотуха, Студянка, Ізівка, Пітушок, Турія та Стохід, що сприяє різноманітності природних ландшафтів і ресурсів.

Завдяки багатству природних та культурних ресурсів, Володимирський район має великі перспективи для розвитку різних видів туризму. Тут створені умови для культурного, рекреаційного, лікувально-оздоровчого та релігійного туризму. Для любителів активного відпочинку, лікування і оздоровлення район пропонує сприятливі природні умови. Зокрема, санаторій-профілакторій у селі Павлівка слугує потужною матеріальною базою для лікувально-оздоровчого туризму.

Територія багата на численні історико-культурні пам'ятки – археологічні, архітектурні, монументальні, а також музеї, діючі сакральні споруди і санаторії. Осередками культурного життя району є також мережа шкільних музеїв – їх нараховується 33, з яких більшість присвячені історії та етнографії. Крім того, працюють кілька краєзнавчих музеїв, а художній музей Володимирського району є унікальним в області [24, с. 328]. На території району є і пам'ятки

сучасної історії, присвячені героям Небесної Сотні, учасникам Революції Гідності, воїнам Збройних сил України, які загинули у війнах, починаючи з 2014 р., а також з розгортанням повномасштабного вторгнення росії 2022 року. Багато з цих об'єктів можуть стати важливими туристичними атракціями за умови їх належного збереження та подальшого розвитку.

Особливу роль у туристичній сфері відіграють природно-заповідні території району. Наразі тут налічується 37 об'єктів природно-заповідного фонду, серед яких заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Ці території відкривають широкі можливості для розвитку екологічного туризму.

Для забезпечення комфортного перебування туристів район має розвинену туристичну інфраструктуру, що включає заклади для оздоровлення і відпочинку, об'єкти розміщення і харчування, а також добре розгалужену транспортну мережу. Найвідоміші заклади – це готелі «Бобри плюс», «Дон Кіхот», «АВС-Інтер», санаторій «Шахтар», мотель «Авто Клуб 4x4», дитячий табір «Барвінок» і численні гостинні садиби в сільських громадах.

Також варто відзначити, що у районі добре розвинена торгівля, побутове обслуговування, банківські послуги і зв'язок, що забезпечує високий рівень комфорту для туристів. Транспортна мережа включає національні і регіональні автомобільні дороги, а також залізницю, що сприяє зручному і швидкому доїзду до основних туристичних об'єктів району.

Камінь-Каширський район розташований у північно-східній частині Волинської області, є перспективним напрямом розвитку туризму завдяки багатій історико-культурній спадщині та природно-ресурсному потенціалу. Він охоплює 65 населених пунктів, зокрема місто Камінь-Каширський. Основу природного туристичного потенціалу становлять ліси (переважно хвойні з домішками дуба), мисливські угіддя, об'єкти природно-заповідного фонду, лікувальні трави та дикорослі ягоди – чорниці, малина, ожина, лохина. У межах району функціонує 42 об'єкти природоохоронного фонду, серед яких заказники та пам'ятки природи, зокрема ландшафтний заказник «Стохід», ботанічний заказник «Вутвицький» та озеро Добре [63, с. 139].

Район входить до Північного туристсько-інфраструктурного регіону Волині. Засоби розміщення представлені готелем, кількома базами відпочинку та агросадибою. Ресторанне господарство включає один ресторан, два кафе, 12 барів, 51 їдальню [63, с. 140]. Проте значна частина об'єктів потребує оновлення та адаптації до сучасних стандартів, зокрема шляхом ребрендингу за європейським зразком.

У Камінь-Каширському районі діють 24 будинки культури, 24 клуби, 48 бібліотек і Камінь-Каширський народний краєзнавчий музей. Водночас існує потреба в оновленні дозвілєвої інфраструктури, пошуку нових форм її функціонування та врахуванні інноваційних підходів для розвитку сільської місцевості. Сільські громади повинні визначити пріоритети культурного розвитку, щоб ефективно використовувати наявні ресурси та сприяти залученню туристів [63, с. 140].

Окрім культурної сфери, важливим елементом соціально-економічної інфраструктури району є торгівля. Торговельна мережа району є досить розвиненою, вона налічує 92 підприємства, а також 41 заклад сфери побутових послуг – перукарні, ательє, майстерні тощо [63, с. 141]. Розвинена сфера послуг сприяє підвищенню рівня комфорту як для місцевого населення, так і для потенційних туристів.

Сприятливими є також умови для надання фінансових послуг. У районі функціонують дев'ять банківських установ, серед яких «Ощадбанк», «ПриватБанк» і «Райффайзен Банк», а страхування забезпечує НАСК «Оранта». У перспективі важливим напрямом є розвиток фінансової інфраструктури у сільській місцевості, зокрема через розширення мережі банкоматів і платіжних терміналів [63, с. 141].

Варто відзначити і транспортну доступність регіону. Транспортна система району включає автошляхи державного й місцевого значення з високим рівнем забезпечення твердим покриттям, а також залізницю. Якісний транспортний зв'язок забезпечує зручність пересування та доступність для туристичних потоків.

Забезпечення зв'язку в районі підтримується поштовими відділеннями «Укрпошти», «Нової пошти», сервісним центром «Укртелеком» і мобільними операторами. Розвинена інфраструктура зв'язку є додатковим чинником, що створює сприятливі передумови для подальшого розвитку туризму в Камінь-Каширському районі.

Значний просторовий потенціал має Маневицька територіальна громада. Загальна площа, на якій проживають мешканці громади, становить 1 091,3 км², що складає 5,4 % території Волинської області. Станом на 01.01.2023 р. чисельність населення становила 27 235 осіб, з яких 10 714 – міське та 16 521 – сільське населення. Густота населення – 25,0 осіб/км². До складу громади входить 13 старостинських округів, а адміністративним центром є селище Маневичі [26, с. 380].

Туристична інфраструктура громади – важлива складова туристично-рекреаційного комплексу, що дозволяє забезпечити гідні умови перебування подорожуючих та збільшення туристичного потоку і є тим елементом, що визначає економічну привабливість громади у регіоні. Основні показники інфраструктури відображені у (табл. 1). Маневицька громада розташована в центрі східного туристсько-інфраструктурного району, включає Маневицький та Оконський туристсько-інфраструктурні пункти. Туристська інфраструктура ТГ формується із кількох підсистем, що включають: заклади розміщення, харчування, дозвілля та побутового обслуговування, транспортну інфраструктуру, зв'язок, інформаційне забезпечення [26, с. 384].

Таблиця 1

Туристична інфраструктура Маневицької ТГ.

Громада	Заклади інфраструктури, од.							
	Засоби розміщення	Громадського харчування	Торгівлі	Розваг	Побутове обслуговування	Банки, відділення	Пошта, зв'язок	АЗС, СТО
Маневицька	2	46	195*	47	55*	5	24	3

*Примітка:** – до складу вказаних об’єктів включені філіали, відокремлені підрозділи підприємств та ФОП, що працюють у їх структурі.

За інформацією Управління економічного розвитку та торгівлі Волинської ОДА засобами тимчасового розміщення є два засоби розміщення: готель («Оскар», селище Маневичі) та мотель («Центр Діалогу Костюхнівка», с. Костюхнівка). Відтак, коефіцієнт забезпеченості засобами тимчасового розміщення складає 0,002 од./км; харчування – 0,04; розваг – 0,04 та побутового обслуговування населення – 0,05; торгівлі – 0,18; банківськими установами – 0,01; поштою та зв’язком – 0,02; АЗС та СТО – 0,003 [26, с. 384].

Громада займає вигідне географічне положення у північно-західній частині Волині, межуючи з територіальними громадами Волинської та Рівненської областей. Через територію пролягають важливі залізничні й автомобільні магістралі державного значення: Київ–Ковель–Варшава та Луцьк–Пінськ. Відстань до митного переходу «Ягодин» (Польща) – 130 км, до митного поста «Дольськ» (Білорусь) – 83 км. У ТГ значно розвинута мережа автомобільних шляхів, що в цілому забезпечує потреби у перевезенні пасажирів до визначних історико-культурних та природно-рекреаційних місць [26, с. 385].

На території громади діє Центр культури і дозвілля (селище Маневичі); школа мистецтв (селище Маневичі); краєзнавчий музей (створений у 1967 р., в жовтні 1968 р. отримав звання «народний»); вісім пришкільних музеїв історичного профілю у сс. Будки, Комарове, Костюхнівка, Красна Воля, Кукли, Оконськ, Старий Чорторийськ, Цміни; вісім сільських будинків культури; 19 клубів; 18 бібліотек. Народні художні промисли представлені осередками різьблення по дереву у селищі Маневичі та с. Граддя та писанкарства, вишивання у селищі Маневичі [26, с. 385].

Ковельський район Волинської області (адміністративна одиниця області до реформи 2020 р.) має розвинені туристсько-рекреаційні ресурси як районного, так і обласного значення. Вони сприяють розвитку внутрішнього та в’їзного туризму, екскурсійної діяльності, відпочинку. Територія району характеризується зонами пізнавального, спортивно-оздоровчого, комбінованого туризму та рекреації. Географічне положення району є вигідним завдяки

проходженню автошляхів і залізниць державного й міжнародного значення [58, с. 127].

Особливе місце займає озерна система: на території району нараховується 28 карстових озер, серед яких найвідоміші – Поворське, Пісочне, Чорне, Любитівське. Тут створені зони відпочинку, дозволена риболовля, прокат човнів, організовано пляжний сезон тривалістю до 80 днів.

Ліси займають 73,7 тис. га (25 % площі району) й сприяють розвитку пішохідного, велосипедного та екотуризму. Поширені екологічні стежки, багата фауна (лосі, козулі, тхори, рідкісні птахи), міграційні шляхи птахів. Значну роль у збереженні природної спадщини відіграє природно-заповідний фонд. Серед об'єктів варто виділити: ландшафтний заказник «Нечимне» – унікальна пам'ятка природи, культури й меморіальна територія, пов'язана з Лесею Українкою. Інші ландшафтні заказники: «Волошки», «Літинський», «Прирічний», «Радовичівський», «Скулинський», «Стохід» – ліси віком до 120 років, природні ландшафти та біорізноманіття. Ботанічні заказники: «Задібський», «Лісова дача», «Любче» – рідкісні рослини, частина з яких занесені до Червоної книги України. Зоологічні, орнітологічні, гідрологічні заказники: «Стахор», «Кулики», «Радошин», «Гулівський», «Соминський» – болота, заболочені ліси, природні водойми з характерною флорою та фауною [58, с. 128].

Сільський та зелений туризм активно розвиваються влітку. Працюють агросадиби: «Садиба Дубова», «Несухойжі», «Вербиченька», садиба в с. Скулин. Тут туристам пропонують відпочинок, риболовлю, екскурсії, святкування.

Район має перспективи для розвитку оздоровчого та рекреаційного туризму. Лікувально-оздоровча інфраструктура представлена санаторієм матері та дитини «Турія» у с. Зелена, а також дитячим закладом «Оберіг» на озері Ухо, який щороку приймає сотні дітей і має повноцінну спортивну та рекреаційну інфраструктуру. Такий різноплановий підхід до організації відпочинку сприяє залученню різних категорій відвідувачів – від сімей з дітьми до туристів, зацікавлених у медичному туризмі [58, с. 129].

Прикладом ефективного використання потенціалу території є Луківська та Турійська селищні ТГ. Тут активно розвивається туристична інфраструктура, що

демонструє можливості синергії між культурною спадщиною, природними ресурсами та сучасними формами дозвілля.

Турійська селищна ТГ утворена у 2016 р. шляхом об'єднання Турійської селищної ради і трьох сільських рад: Дольської, Кульчинської та Перевальської. До складу громади входить одне селище (Турійськ) і дев'ять сіл: Растів, Мирівичі, Ставок, Осереби, Охотники, Торговище та ін. Адміністративний центр – смт Турійськ. Загальна площа громади становить 154,7 км². Подібні демографічні та територіальні характеристики має й Луківська селищна ТГ, розташована в північно-західній частині Ковельського району [60, с. 108].

Оцінюючи туристичний потенціал обох громад, варто відзначити сприятливі кліматичні умови. Вони дозволяють розвивати туризм упродовж усього року, хоч і з дещо коротшим літнім сезоном порівняно з південними регіонами України. Загалом територія відзначається помірно теплою вологою зимою з нестійкими морозами, теплим літом, а також затяжними весною та осінню.

Суттєвою складовою рекреаційного потенціалу є природні ресурси, зокрема водні об'єкти. Турійська ТГ розташована в басейнах річок Турія та Серебряниця, які підходять для сплавів на байдарках і каное. Озера Дольське, Турійське та Рудно використовуються для купання й активного відпочинку. У Луківській громаді особливу цінність має озеро Сомин, що придатне для занять водними видами спорту, включно з академічною греблею та моторним спортом.

Крім того, водні плеса розглядаються як потенційна база для довгострокової оренди під розведення риби, раків і організацію рекреаційних заходів. Обидві громади частково охоплюють території Турійського та Перевалівського лісництв, що входять до складу ДП «Турійське лісове господарство». Тут переважають хвойні ліси з домішками листяних порід, які мають високу рекреаційну цінність і сприяють розвитку природного туризму.

Додатковим чинником привабливості є наявність об'єктів природно-заповідного фонду. У Турійській громаді діють три такі об'єкти: загальнозоологічний заказник «Соловичівський», лісовий заказник «Кульчинська соснина» та гідрологічний заказник «Озеро Святе». У Луківській

– парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Здоров'я», що також відіграє роль у формуванні екологічного туризму.

Важливою умовою для ефективного використання туристичного потенціалу є розвинена інфраструктура. У Турійській і Луківській громадах функціонують туристично-інформаційні пункти, а також заклади розміщення й харчування, зокрема готельно-ресторанний комплекс «АнДеМакс», туристичний комплекс у Дольську, кілька агросадиб і бази відпочинку. Проте відсутність санаторіїв і пансіонатів свідчить про потребу розширення пропозицій у сфері оздоровчого туризму.

Заклади громадського харчування, представлені ресторанами, кафе, барами та їдальнями, поступово втрачають популярність через низьку конкурентоспроможність. Це створює потребу в оновленні форм обслуговування, зокрема через відкриття сучасних форматів закладів – пабів, піцерій, фаст-фудів і нічних клубів.

Незважаючи на велику кількість об'єктів культури – будинків культури, клубів, бібліотек – обидві громади не мають жодного музею. Це істотна прогалина, яку можна компенсувати створенням локальних музеїв, спрямованих на збереження й популяризацію традицій та історії краю.

Супутню інфраструктуру доповнюють торговельні підприємства, заклади побутового обслуговування, фінансові установи (зокрема «Ощадбанк», «ПриватБанк», «Оранта»), що забезпечують базові потреби туристів і місцевих жителів.

Транспортне забезпечення є ще одним важливим компонентом. Через обидві громади проходять важливі автомагістралі – М-07 і Р-15 – та залізничні маршрути, що з'єднують їх з основними містами України й Польщі. Функціонують АЗС, СТО, а також наявний мобільний зв'язок, поштові служби та інтернет-доступ. Водночас, однією з проблем, яка стримує розвиток туризму, залишається незадовільний стан дорожнього покриття, особливо на віддалених маршрутах. Це ускладнює доступ до окремих туристичних локацій та знижує загальну якість туристичних послуг. Вирішення цих питань, зокрема ремонт та

модернізація доріг і комунікацій, є необхідною умовою для підвищення туристичної привабливості територій та розширення туристичних потоків.

Таким чином, проаналізувавши туристичну інфраструктуру Волинської області, можемо зробити висновок, що існуючий набір об'єктів – від розгалуженої мережі готелів і закладів харчування до транспортних шляхів, інформаційних центрів і дозвіллевих установ – створює міцну основу для залучення й обслуговування різних категорій мандрівників. Водночас простежується дисбаланс між урбанізованими районами (Луцький, Володимирський) та периферійними громадами, де відсутність сучасних готельних, ресторанних та розважальних закладів стримує розвиток туризму. Отже, для підвищення ефективності використання туристичного потенціалу регіону слід зосередитися на розширенні інфраструктури в малих громадах, модернізації сервісу, інтеграції нових технологій і налагодженні міжмуніципальної координації, що дозволить рівномірно розподілити туристичні потоки та забезпечити стійке економічне зростання всієї Волині.

Висновки до розділу 1

Природні рекреаційні ресурси Волинської області є важливою умовою, яка сприяє розвитку туристично-рекреаційної діяльності в регіоні. Багатство та різноманітність природного середовища формують основу для багатьох видів туризму. Географічне положення області, що поєднує риси Полісся й Лісостепу, забезпечує ландшафтне різноманіття, а сприятливий клімат сприяє тривалому туристичному сезону. Лісові масиви, які займають значну частину території, відіграють важливу роль у рекреаційних практиках населення, забезпечуючи умови для активного відпочинку, екотуризму та сільського зеленого туризму. Водночас особливо цінним компонентом природного потенціалу Волині є водні ресурси – передусім озера Шацького поозер'я, зокрема Світязь, які не лише мають рекреаційну функцію, а й формують позитивний імідж області на всеукраїнському рівні. Наявність мінеральних вод створює передумови для розвитку лікувального та оздоровчого туризму, однак наразі використовується недостатньо ефективно. Аналіз мисливських ресурсів та фауни свідчить про

наявність умов для розвитку нішевих форм туризму — таких як фотосафари або біоспостереження, які набувають популярності в Європі.

Ключовою складовою туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області є також історико-культурні туристичні ресурси. Вони представлені нерухомими об'єктами (архітектурні споруди, Луцький замок, храми, костели, монастирі, синагоги та ін.). Численні культові споруди і державні історико-культурні заповідники утворюють унікальний культурний ландшафт у Луцьку та Володимирі. Розвитку музейного туризму сприяють музейні установи області. Висока концентрація та різноманіття історико-культурних ресурсів Волині формують потужну основу для розвитку культурно-пізнавального, паломницького, музейного, урботуризму, сприяючи зміцненню національної пам'яті й культурної ідентичності.

Туристична інфраструктура Волинської області включає готельний фонд, заклади харчування, об'єкти дозвілля, транспортне забезпечення та інформаційну підтримку. Наявність залізничних вузлів і автошляхів державного та європейського значення, розвиток маршрутів громадського транспорту й автомобільних сполучень із прикордонними зонами стимулює внутрішню мобільність і спрощує доступ до туристичних об'єктів. Чотири райони області — Луцький (зокрема Рожищенська ТГ), Володимирський, Камінь-Каширський та Ковельський мають сформовану туристичну інфраструктуру, яка об'єднує невеликі агросадиби і спортивно-оздоровчі комплекси, санаторії, комплекси сімейного відпочинку та ін. Попри значний розмах інфраструктурної бази, існують дисбаланси між рівнями оснащеності різних громад і потребами туристів. Отже, для підвищення конкурентоспроможності регіону критично необхідна координація розвитку інфраструктури на рівні області, впровадження єдиних стандартів обслуговування та цільове інвестування в ті підсистеми, які наразі стримують сталий розвиток туризму.

РОЗДІЛ 2

ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Природно-рекреаційні ресурси як чинник розвитку туризму в регіоні

Туристична сфера має потужний соціально-економічний ефект, що виявляється у створенні нових робочих місць, збільшенні валютних надходжень, розвитку місцевих громад та покращенні інфраструктури.

Волинська область посідає одне з провідних місць серед регіонів України за рівнем туристично-рекреаційної активності, що зумовлено не лише ресурсною базою, а й ефективним використанням природного середовища у сфері туризму. Унікальні ландшафти, лісові масиви та багата гідрографічна мережа активно залучаються до реалізації різноманітних туристичних і рекреаційних програм. Це створює передумови для розвитку водного туризму, спортивного рибальства та екотуризму.

Маючи значне природно-ландшафтне розмаїття, область активно використовує свій туристично-рекреаційний потенціал через розвиток екологічного, спортивно-оздоровчого та пізнавального туризму. Зокрема, Шацьке поозер'я є одним із найпривабливіших рекреаційних районів, який активно використовується та приваблює туристів з усієї України [3, с. 48]. Для цього було сформовано мережу різноманітних пішохідних, водних, велосипедних і кінних туристських маршрутів Шацького національного природного парку (далі – Шацького НПП) та Національного природного парку «Прип'ять–Стохід».

У Шацькому НПП сформовано широку мережу маршрутів: піших, велосипедних, водних і кінних. Піші маршрути мають різну складність і розраховані на туристів усіх вікових категорій. Вони проходять поліськими ландшафтами, сільською місцевістю, уздовж озер та лісових масивів. Серед них найбільш популярними є маршрути з сіл Світязь, Пульмо, Грабове, Омеляне до

озер Чорне Велике, Люцимер, Климівське, Перемут, Острів'янське та інших. Також варто відзначити маршрут «Цуманська пуща», який знайомить туристів із болотними ландшафтами та вузькоколійною дорогою – об'єктом індустріальної спадщини.

Водний туризм активно розвивається на Шацьких озерах та річках області. У межах Шацького НПП розроблено декілька маршрутів на байдарках і човнах, які дають можливість спостерігати за мальовничими краєвидами, острівними ландшафтами та зупинятися на пляжах. Наприклад, маршрут через озеро Світязь до озер Луки та Перемут або подорож Пулемецьким і Острів'янським озерами. Водночас водний туризм активно реалізується і в НПП «Прип'ять–Стохід». По річках Стохід і Прип'ять туристам пропонуються водні маршрути на байдарках і моточовнах, серед яких особливої популярності набув маршрут «Чарівний світ Полісся», що поєднує Любешівський парк, річки Стохід і Прип'ять, а також озеро Люб'язь. Цей маршрут має протяжність 46 км і є одним із найпривабливіших у межах Полісся.

Кінний туризм є ще одним засобом використання рекреаційного потенціалу регіону. У Шацькому НПП прокладено маршрут, що охоплює десять озер і починається у рекреаційній зоні «Гряда». Він проходить через озера Соминець, Перемут, Пісочне, Кримно, Озерце, Карасинець, Люцимер і Чорне. Цей маршрут має не лише рекреаційне, а й пізнавальне значення, дозволяючи туристам ознайомитися з унікальними гідрологічними системами Волині. У НПП «Прип'ять–Стохід» також прокладено кінний маршрут від озера Біле до озер Луки та Рогізне, однак він нині не функціонує через відсутність інфраструктурного забезпечення.

Велосипедні маршрути, завдяки добре розвиненій мережі ґрунтових доріг і рівнинному рельєфу, є надзвичайно перспективними для Волинської області. Особливо багато таких маршрутів розроблено в Шацькому НПП. Вони охоплюють території навколо озер, сіл, урочищ та екосистем басейну Західного Бугу. Велосипедні маршрути не тільки забезпечують огляд природних пам'яток, а й сприяють розвитку активного та сімейного відпочинку. Наприклад, маршрут 1 (довжиною 41 км) охоплює села Підманево, Омеляне, урочища Гряда

й Іллічівка, озера Люцимер і Світязь. Маршрут 2 знайомить з екосистемою Західного Бугу, а маршрут 3 охоплює території поблизу озер Климівське та Пулемецьке.

Окрему роль для розвитку екотуризму відіграють екологічні стежки. На території Шацького НПП облаштовано кілька таких стежок, серед яких «Лісова пісня» між озерами Пісочне і Перемут та стежка «Світязянка». Вони орієнтовані на пізнавальну діяльність і спрямовані на екологічну просвіту відвідувачів. Їхнє функціонування дає змогу поєднувати відпочинок із навчанням про природу Полісся, підвищуючи загальну екологічну культуру туристів [60, с. 110].

Чимало туристичних маршрутів прокладено й у інших районах Волинської області. Маршрут «Долиною річки Серна» вабить своєю природною гармонією – уздовж нього розташовані каскади ставків, затишні сільські пейзажі, тихі ліси, а також численні місця для пікніків і зупинок на природі. Особливою перевагою маршруту є його доступність і м'який рельєф, що робить його зручним для велосипедистів-початківців та сімей з дітьми. Тут можна повністю зануритися в атмосферу поліської природи, милуючись водними гладдями та луками з дикорослими квітами й травами [7].

Веломаршрут «Околицями Боратина» вирізняється поєднанням природного і меморіального туризму. Мандрівники можуть не лише насолодитися краєвидами долини річки Стир, а й відвідати місцеві історичні пам'ятки, зокрема пам'ятник героям УПА, храмові споруди, залишки оборонних ліній. Сам маршрут проходить через мальовничі околиці, де відкриваються панорамні краєвиди, а невисокі пагорби надають динаміки подорожі [7].

Маршрут «До Кульчинських крутосхилів» особливо приваблює шукачів незайманої природи. Його головна перлина – це крутосхили над річкою Стир, з яких відкриваються захоплюючі краєвиди. Крім цього, маршрут пролягає повз гідрологічну пам'ятку природи «Озерце» – унікальне за своєю екосистемою водоймище, де можна побачити водоплавних птахів і рідкісні види рослин. Усе це створює враження подорожі вглиб дикої природи [7].

Серед пішохідних маршрутів туристів приваблює й маршрут «До Кульчинських крутосхилів-2», який хоч і має протяжність усього 14 км, зате

дарує щиру емоцію єднання з природою. Прогулянка через ліси й поля, з виходом на схили, що спадають до річки, формує у мандрівника глибоке естетичне переживання – Волинь тут постає в усій своїй природній красі [7].

Справжнім «зеленим маршрутом» є «Струмівсько-Воротнівський трейл», який проходить через густі ліси, затишні лугові стежки, а також територію природного заказника. Він створений спеціально для тих, хто хоче втекти від міської метушні й побути серед живої природи. Тут можна побачити рідкісні види дерев, послухати птахів і насолодитися чистим повітрям. Трейл ідеальний для одноденного відпочинку на вихідні [7].

Зразками гармонійного поєднання екологічного, водного та пізнавального туризму стали маршрути, які пролягають територією Маневиччини, зокрема «Озерами Маневиччини-1» та «Від озера Святого до озера Лука». Тут розташовані кришталево чисті озера з піщаними пляжами, ліси з мохами та чорнищами, а також старовинні дерев'яні церкви й залишки шляхетських садиб. Такі маршрути створюють ідеальні умови для літнього відпочинку, кемпінгу, риболовлі або споглядального туризму [7].

Важливо зауважити, що у Волинській області зелений туризм активно розвивається та використовується як ефективний інструмент розвитку сільських громад і підвищення зайнятості населення. Найбільше поширення цей вид туризму отримав у Ківерцівському, Луцькому та Ковельському районах (адміністративні одиниці області до реформи 2020 р.). У той же час, розвивають його потенціал також Ратнівський, Ковельський, Любомльський, Старовижівський та Турійський райони (адміністративні одиниці області до реформи 2020 р.), що активно долучаються до формування відповідної інфраструктури й створення унікальних туристичних продуктів.

На обласному рівні реалізується низка ініціатив із просування зеленого туризму. Зокрема, здійснюється інформаційно-консультативне та маркетингове забезпечення цієї сфери. Базові центри зайнятості Волинської області уклали понад 400 угод про співпрацю із сільськими радами, що дало змогу створити передумови для залучення сільських мешканців до туристичної діяльності [59, с.7].

Важливу роль у популяризації та підтримці зеленого туризму відіграють спільні освітньо-інформаційні заходи служби зайнятості, громадської організації «Волинські перспективи», обласного молодіжного центру праці та Волинської дорадчої служби. Проведення семінарів на теми «Сільський зелений туризм – альтернатива зайнятості в сільській місцевості» та «Додаткові послуги в сільському туризмі» залучило понад 540 безробітних громадян у Любешівському, Горохівському, Камінь-Каширському, Ратнівському, Шацькому, Турійському та Любомльському районах (адміністративних одиницях області до реформи 2020 р.) [59, с.7]. Одночасно в центрах зайнятості надаються індивідуальні консультації для охочих започаткувати власну справу у сфері зеленого туризму, що свідчить про високий рівень зацікавленості населення.

Особливої уваги заслуговує досвід громад чотирьох сіл Луцького району – Переспи, Любча, Козина та Рудки-Козинської. Протягом року мешканці цих громад навчалися організовувати туристичну діяльність, трансформуючи культурні ресурси у туристичні продукти. Результатом стала розробка туристичного маршруту «Магія Волинської казки», який охоплює три напрями: культурно-дозвіллевий, етнографічний та релігійний. Цей маршрут орієнтовано на сімейний відпочинок [59, с.7]. Його активна реалізація включає проведення театралізованих дійств за мотивами українських казок, екскурсії, народні майстер-класи, дегустацію страв, інтерактивні заходи з місцевими священиками та етнографами. Таким чином, громади не лише зберігають свою культурну спадщину, а й активно впроваджують її в туристичну практику.

Ще одним прикладом активного використання рекреаційного потенціалу Волині є поширення так званого «білого» туризму, що активно розвивається в зимовий період, особливо під час Різдвяних свят. Мешканці великих міст приїжджають у сільську місцевість, аби відчувати справжній дух українських традицій, взяти участь у народних святкуваннях, побачити обряди, скуштувати автентичну кухню та відпочити в атмосфері затишку й спокою [59, с.7].

Також активно використовується сільський і гастрономічний туризм, зокрема завдяки функціонуванню 5 рибних цехів, 2 коропових господарств,

1 форелевого та 11 культурних рибних господарств, розташованих переважно у Ковельському, Луцькому, Ківерцівському та Камінь-Каширському районах (адміністративні одиниці до реформи 2020 р.) [32, с. 19]. Вони слугують базою туристичних маршрутів з елементами дегустацій та екологічної освіти.

Таким чином, Волинська область вдало використовує свої природні ресурси для розвитку туристично-рекреаційної сфери. Різноманітні велосипедні та пішохідні маршрути дають змогу розкрити багатство ландшафтів, природних об'єктів. Збережена екологічна рівновага, м'який клімат і наявність розвиненої мережі маршрутів – усе це свідчить про ефективне залучення природного потенціалу до туристичної діяльності. Водночас, з метою подальшого удосконалення та розширення туристичної пропозиції регіону доцільно звернути увагу на перспективні напрями, що наразі розвиваються не в повній мірі.

Одним із таких напрямів є спортивний туризм, який має значний потенціал у Волинській області. Йдеться як про активні види туризму – пішохідні, велосипедні та водні маршрути, що передбачають фізичну активність і пригодницький відпочинок, – так і про пасивні форми, зокрема відвідування спортивних заходів. Розвинена спортивна інфраструктура області, зокрема стадіони, палаци спорту, басейни та відкриті спортивні майданчики, створює сприятливі передумови для прийому учасників і вболівальників як на регіональному, так і на міжрегіональному рівні. Такий вид туризму може не лише сприяти здоровому способу життя, а й формувати імідж області як активного туристичного регіону [37].

Ще один перспективний напрям – сільський (зелений) туризм, який може органічно поєднуватися з етнографічним туризмом. Відвідування сільських садиб, занурення в повсякденне життя місцевих громад, знайомство з народними традиціями, ремеслами, святами та автентичною кухнею – усе це дозволяє туристу відчути справжню Волинь. Варто відзначити наявність етнографічного музею-скансену в смт Рокині, численних краєзнавчих світлиць у селах, а також проведення традиційних фестивалів народної культури. Цей вид туризму має важливе соціальне значення, адже сприяє підтримці та збереженню

нематеріальної культурної спадщини, а також активізує економіку сільських територій [37].

Не менш привабливим є і гастрономічний туризм, який з кожним роком набирає популярності серед туристів, зацікавлених у пізнанні регіону через його кулінарну ідентичність. Волинська кухня багата на унікальні страви, серед яких варто відзначити борщ із кропиви, запеченого вугра, вареники з грибами та маком, і, звісно, традиційні світязькі пончики. Проведення гастрономічних фестивалів – таких як «Фестиваль сала» в Луцьку чи «Фестиваль світязьких пончиків» – не тільки задовольняє гастрономічну цікавість туристів, а й створює додаткові майданчики для промоції локальних виробників та підприємців [37].

Одним із яскравих прикладів успішного використання природно-рекреаційного потенціалу Волині є організація та проведення фестивалю «Волинська Голландія», започаткованого у 2018 р. Цей флористичний захід має на меті відтворення європейського стилю презентації тюльпанів у кліматичних умовах Волині, що стало унікальною туристичною атракцією. Організація фестивалю передбачає комплексне забезпечення комфортного перебування гостей – функціонування фотозон, які дозволяють зафіксувати красу цьогорічного квіткового оформлення, а також фудзон із різноманітними варіантами харчування, що сприяє тривалому перебуванню відвідувачів.

Важливою складовою є також організація розваг для дітей – атракціонів, а також застосування інноваційного підходу сімейного відпочинку за допомогою козотерапії, що включає контакт з домашніми тваринами, годування кіз та дегустацію продуктів із козячого молока. Цей метод покращує емоційний стан дітей і є додатковим стимулом для сімейного відвідування фестивалю. Додатковою привабливістю заходу є можливість придбання тюльпанів та інших декоративних рослин безпосередньо від виробника, що сприяє розвитку місцевого квітникарства та підтримці підприємців. Проведення названого фестивалю виступає комплексним інструментом використання туристично-рекреаційного потенціалу, що поєднує рекреаційні, гастрономічні та екологічні складові, створюючи умови для сталого розвитку туристичної галузі регіону [51].

Водночас, попри значний потенціал, рівень освоєння природних рекреаційних ресурсів залишається недостатнім. Лише незначна частка територій офіційно має рекреаційне призначення, а інфраструктурне забезпечення, зокрема у віддалених районах, не відповідає сучасним вимогам сталого туризму.

Задля підвищення ефективності використання наявного потенціалу, одним із ключових аспектів розвитку туристично-рекреаційної сфери є необхідність її гнучкої адаптації до сучасних викликів. Законодавство України передбачає низку заходів, спрямованих на забезпечення безпеки туристів, включаючи облаштування захисних споруд, розробку маршрутів з урахуванням потенційних загроз, інформування й підготовку туристів до можливих ризиків. У цьому контексті особливого значення набуває концепція сталого та безпечного туризму, що передбачає розвиток екологічно чистих, малолюдних туристичних напрямків, які відповідають вимогам сучасного споживача.

А отже, у контексті цих викликів стратегічним завданням є забезпечення сталого та екологічно відповідального розвитку туризму. Це вимагає дотримання умов екологічної стійкості регіону: простого відтворення природних ресурсів, обмеженого використання невідновлюваних джерел із перспективою їх заміни, мінімізації відходів завдяки впровадженню ресурсозберігаючих технологій, а також зниження рівня забруднення довкілля. Водночас перспективним напрямом є впровадження інноваційного підходу до управління туристичними потоками. За умови продуманої організації туристичного бізнесу, з використанням новітніх технологій і регулюванням потоків відповідно до місткості дестинацій, можливе не лише збереження природного середовища, а й ефективне інвестування отриманих доходів у природоохоронні заходи. У такому підході туризм стає інструментом гармонізації взаємодії людини з природою, сприяє збереженню та відновленню екосистем, а державна політика має ґрунтуватися на принципах міжнародного екологічного права.

У перспективі це відкриває широкі можливості для розвитку екотуризму як альтернативи масовому туризму. Екотуризм, орієнтований на пізнання природи, збереження рекреаційних ресурсів і розвиток соціально-економічного

потенціалу території, потребує активного збереження природної спадщини, цільового програмування розвитку туристичної сфери, трансформації бізнес-моделей у напрямку ресурсозбереження та екологізації, а також підвищення рівня екологічної культури як серед підприємців, так і місцевого населення. Зрештою, екологізація туризму має привести до більш збалансованого природокористування, що забезпечить гармонію між економічними вигодами, соціальною стабільністю та охороною довкілля. Адже, в умовах глобальних викликів та туристичної кризи, скорочення або призупинення фінансування екологічного напрямку розвитку туризму може мати руйнівні наслідки для регіонів з високим туристичним потенціалом, призвести до деградації екосистем, зникнення природних пам'яток і загального зниження туристичної привабливості території. Саме тому, в рамках перспектив розвитку туристично-рекреаційної сфери Волині, надзвичайно важливо закласти екологічні засади як основу для формування конкурентоспроможного, безпечного та стійкого туризму в регіоні [55].

Важливою є стратегія ефективного використання ресурсів, яка передбачає раціональне, збалансоване та екологічно безпечне використання природних і соціально-економічних ресурсів області. У межах цієї стратегії необхідно виявити проблеми неефективного використання ресурсів, гармонізувати взаємовідносини між суспільством і природним середовищем, а також проводити заходи щодо охорони та відновлення природних рекреаційних ресурсів. Особливої уваги заслуговує визначення рекреаційної місткості територій, забезпечення екологічного моніторингу та контроль за освоєнням нових територій, аби зберегти природну автентичність регіону. Стратегія стимулювання стейкхолдерів та посилення співпраці з ними має на меті активізувати діяльність територіальних та галузевих груп через удосконалення механізмів взаємодії, забезпечення прозорості у використанні фінансових ресурсів, формування зрозумілої нормативно-правової бази. Необхідно враховувати потреби та проблеми кожної групи учасників і пропонувати інструменти, що найкраще відповідатимуть їх інтересам – економічні, правові, соціальні чи морально-етичні.

Таким чином, природно-рекреаційні ресурси Волині відіграють ключову роль у розвитку туризму в області, формуючи її унікальну привабливість і створюючи міцну основу для різноманітних видів відпочинку. Природні багатства є основою для розвитку екологічного, водного, лісового та сільського зеленого туризму. Туризм, заснований на природних ресурсах, стимулює розвиток місцевої інфраструктури, створюючи нові робочі місця, збільшуючи доходи місцевих бюджетів та сприяючи загальному економічному зростанню Волині.

2.2. Інтеграція об'єктів культурної спадщини в туристичну галузь

Волинь активно використовує в туристичній діяльності і наявні на її території культурно-історичні ресурси, сприяючи формуванню унікальної пропозиції для мандрівників, зацікавлених у культурному, освітньому та духовному досвіді. В області охороняється 1 534 об'єкти культурної спадщини, що включають пам'ятки архітектури, археології, історії та мистецтва [47, с. 82]. Ці об'єкти не лише зберігаються, а й активно залучаються до екскурсійної та музейної роботи, використовуються у туристичних маршрутах та культурних заходах.

На території області функціонують два історико-культурні заповідники – це не лише осередки збереження спадщини, а й потужні культурно-туристичні центри. Наприклад, Державний історико-культурний заповідник у Луцьку охоплює комплекс пам'яток у «Старому місті», серед яких домінує Луцький замок – одна з головних туристичних візитівок регіону, що регулярно приймає тисячі відвідувачів. Заповідник слугує місцем проведення фестивалів («Благовіст Волині», присвячений дзвонарному мистецтву; міжнародного свята пісні та танцю «Поліське літо з фольклором»; міжнародного фестивалю українського фольклору «Берегиня»; фестивалю середньовічної культури «Меч Луцького замку», «Волинська княжна», «Середньовічний Лучеськ», «Князівський бенкет», арт-фестивалю «Ніч у Луцькому замку»; фестивалю «Солом'яна птаха» та ін.). Ці дійства приваблюють туристів з різних міст.

Реконструкції лицарських боїв, середньовічних танців, проведення відкритого кубку України зі середньовічного бою, конкурси середньовічного чоловічого та жіночого костюму, старовинні ігри, виступи музикантів, фаєршоу, майстерні ковальства та гончарства, лекторії, безоплатні розваги (арчер-таг, фехтування та стрільба з лука) дозволяють відчувати атмосферу історичної епохи. Інший приклад – Державний історико-культурний заповідник «Стародавній Володимир», який знайомить туристів із середньовічною історією одного з найдавніших міст України – Володимира.

Волинь активно використовує та продовжує розвивати напрям фестивального туризму, який сприяє зростанню туристичного потоку та формуванню позитивного іміджу регіону. Щороку в області проводяться відомі культурні заходи, серед яких – Міжнародний фестиваль різдвяної драми «Різдвяна містерія», Міжнародний фестиваль «На хвилях Світязя». Важливою культурною подією є музичний фестиваль «Стравінський і Україна», який відбувається у Луцьку та Устилузі (започаткований у 1994 р.).

Працівники галузі приділяють важливе значення розробці та використанню маршрутів для віруючих людей. Серед багатьох маршрутів, які пропонуються туристам, виокремлюються два, що мають чіткі ознаки паломницьких турів – до міста Почаєва та села Зимне. Найбільш масовим паломницьким маршрутом є поїздка до Почаєва. У його межах учасники туру відвідують Свято-Успенську Почаївську Лавру, Свято-Духівський монастир та джерело святої Анни в селі Онишківці, де беруть участь у молитовних практиках і знайомляться з історико-релігійними пам'ятками [38].

Другий маршрут поєднує відвідування села Зимне та міста Володимир. Окрім оглядових екскурсій центральною частиною міста, паломники обов'язково відвідують Кафедральний собор Успіння Пресвятої Богородиці XII ст. та Миколаївську церкву XVIII ст. Кульмінацією цього туру є Зимненський Успенський монастир – один із найдавніших на Русі, де, за погодженням із настоятелями, відбувається екскурсія печерами обителі [38].

Чимало туристичних маршрутів орієнтовані на розвиток в області культурного туризму. Прикладом вдало реалізованого маршруту є

«Велоподорож по Волині», який охоплює унікальні історичні об'єкти, зокрема замок Радзівілів у смт Олика – одну з найстаріших збережених магнатських резиденцій на Волині. Родзинкою маршруту є також Костел-колегіум Святої Трійці – пам'ятка пізнього ренесансу та бароко, що є справжньою перлиною католицької архітектури. Не менш цікавою є й локація села Пересопниця, де створено культурно-археологічний центр, присвячений Пересопницькому Євангелію. Маршрут поєднує в собі пізнавальний, духовний та естетичний компоненти, що робить його привабливим як для родинного, так і для освітнього туризму.

Веломаршрут «Через Острожець до Воротнева» надає можливість не лише оглянути мальовничу природу, а й історичні поселення з багатою археологічною спадщиною. Він пролягає через території, де ще збереглися залишки давніх укріплень, а в заказнику «Воротнів» можна побачити типову волинську флору й фауну. Така подорож особливо цікава для шанувальників біологічного та історичного туризму [7].

Активному включенню об'єктів культурної спадщини області в туристичну галузь сприяє діяльність мережі туристично-інформаційних центрів, зокрема в містах Луцьк, Ковель, Володимир, смт Шацьк та на пунктах перетину державного кордону. Ці центри надають туристам інформацію про регіон, організовують екскурсії та сприяють розвитку регіонального туризму. Названі комунальні підприємства виконують інформаційну, культурно-просвітницьку та соціальну функції. Їх діяльність охоплює низку напрямів, спрямованих на популяризацію об'єктів культурної спадщини населених пунктів й області загалом, зокрема через організацію та проведення екскурсій, розробку туристичних маршрутів, реалізацію освітніх і просвітницьких ініціатив.

Значна частина екскурсій відбувається у межах міста Луцька і має тематичне розмаїття – вони адаптовані для різної вікової та цільової аудиторії, охоплюють огляд визначних пам'яток, і зокрема включають такі маршрути, як «Дитяча екскурсія Луцьком», «Таємниці Луцького замку», «Гасіть вогні!»: вечірні історії Старого Луцька», «Луцьк мультикультурний», «Від святині до святині: пам'ятні сторінки релігійної історії Луцька». «Центром розвитку

туризму» Луцької міської ради розроблено туристичні маршрути «Вулицями Стародавнього Лучеська», «Подих старовини», «Музеями міста», «Луцьк – місто видатних діячів», «Історичними стежками міста», «Вулицями міста», «Луцьк архітектурний», «Медовий тур», «Луцьк – приємне відкриття», «Від храму до храму», «Романтичні історії Луцька», «Імена Луцька», «Місто Лесиної юності», «Луцьк єврейський», «Луцьк польський», театралізована екскурсія «Замальовки з життя древнього Лучеська», «Підземелля Луцька», «Мілітарі Луцьк».

Крім пішохідних маршрутів, для промоції туристичних ресурсів використовуються альтернативні способи пересування, що додає привабливості туристичному продукту: на плавзасобах – «Відображення у річці Стир», «Екскурсія Стиром на катері», на велосипедах – «Луцьк на ровері», автотранспортом – тематичні тури на «Волинянці» [50, с. 133].

Окремим напрямом діяльності Комунального підприємства «Центр розвитку туризму» Луцької міської ради є організація замських екскурсій в рамках проєкту «Луцьк +», що спрямовані на популяризацію туристичних об'єктів Волинської області. До прикладів таких маршрутів належать: «Луцьк – Цуманська Пуща – Лопатень», «Луцьк – Затурці – Устилуг», «Луцьк – Зимне – Володимир», «Луцьк – Оконськ – Маневичі – Любешів», «Луцьк – Рокині – Луцьк – Берестечко – Пляшева» [50, с. 133]. Туристам пропонуються маршрути «Золота діадема Волині», «Заповідними стежками», «Волинь – край козацький», «Полісся – магія природи», «Замки та палаци», «Храми та святині» [65]. Таким чином, екскурсійна діяльність підприємства є важливим ресурсом, який поєднує пізнавальну, освітню та рекреаційну функції й охоплює як міське, так і регіональне середовище.

Використанню історико-культурної спадщини в туристичній діяльності сприяють музейні установи. Музейний туризм є складовою частиною культурного туризму, та передбачає відвідування туристами музеїв, ознайомлення з експозиціями, виставковими залами, фондосховищами, а також участь у науковій та культурно-освітній діяльності цих закладів. У Луцьку функціонує низка державних та приватних музейних установ, які є важливими ресурсами туристичної привабливості міста. Серед них – Волинський

краєзнавчий музей та його відділи (Музей волинської ікони, Художній музей у Луцьку, Музей історії Луцького братства), Волинський регіональний музей українського війська та військової техніки, Аптека-музей, Музей сучасного українського мистецтва Корсаків та ін., шкільні музеї та музеї закладів вищої освіти [22].

У першу чергу використовується екскурсійний потенціал музейних установ. Зокрема, у місті пропонується тематична екскурсія «Музеями Луцька» тривалістю 3,5 години. Маршрут передбачає відвідування таких музеїв, як Волинський краєзнавчий музей, Музей Волинської ікони, Музей історії Луцького братства, Художній музей, Музей книги, Музей дзвонів, Музей «Технології минулого» та Музей сучасного українського мистецтва Корсаків. Туристи можуть обрати як повну програму, так і окремі музеї відповідно до власних уподобань [22].

Прикладом тісної співпраці «Центру розвитку туризму» Луцької міської ради з музейними установами, стала реалізація соціально-інтелектуального проєкту «Екскурсоводи у відпустці», покликаною популяризувати музейні ресурси серед містян і туристів [22]. У межах проєкту проводяться безкоштовні екскурсії для жителів міста, під час яких акцент робиться на маловідомих сторінках історії та унікальних музейних колекціях. Однією з таких екскурсій стала подія у Музеї історії Луцького братства, розташованому у приміщенні колишнього братського Хрестовоздвиженського монастиря, що дозволило максимально актуалізувати історико-культурний спадок міста через прямий контакт із автентичним середовищем [50, с. 134].

У Луцьку регулярно організовуються фестивалі, вечори пам'яті, конкурси, культурно-мистецькі заходи, що стають додатковими точками туристичного тяжіння. Прикладами таких заходів є арт-фестиваль «Art-Tattoo Lutsk» у Музеї сучасного мистецтва Корсаків (2019 р.), фестиваль дзвонового мистецтва «Благовіст Волині» у Музеї дзвонів, поетичний фестиваль MERIDIAN LUTSK у Художньому музеї (2017 р.), вечір-спогад «Вони тримали наше небо» (2016 р.), вечір-портрет «Світло добра і любові» (2018 р.) у Волинському краєзнавчому

музеї, свято до Дня захисників і захисниць у Волинському регіональному музеї українського війська [22].

Однією з цікавих форм роботи музеїв стала міжнародна акція «Ніч музеїв», до якої з кожним роком долучається все ширше коло музейних закладів Волині. Зазвичай «Ніч музею» супроводжується багатьма цікавими заходами, що безпосередньо стосуються культури й мистецтва – фотосемінарами, тематичними вечірками, різноманітними шоу і перформансами. Наприклад, у рамках міжнародної акції «Ніч музеїв» з 2009 р. Художній музей м. Луцька щороку організовує оригінальні інтерактивні події, а Музей історії Луцького братства спільно з студентами Волинського національного університету імені Лесі Українки провів театралізовану екскурсію «Під прицілом Клію: Луцьке братство» (2017 р.). До подібних ініціатив також долучаються Музей сучасного українського мистецтва Корсаків, Музей науки і техніки, Музей промислового дизайну, де, зокрема, у 2020 р. відбулась нічна екскурсія з ліхтариками. Завдяки музейним працівникам цей проєкт з кожним роком стає все цікавішим, залучаючи усіх зацікавлених волинян і гостей краю.

Особливе місце серед ресурсів музейного туризму посідають інтерактивні форми взаємодії з відвідувачами. Сучасні туристи шукають не лише інформацію, а й емоційний досвід, тож музеї Волині активно впроваджують квести, майстер-класи, театралізовані екскурсії, події з історичними реконструкціями, використовують інформаційні технології.

Волинський краєзнавчий музей організовує квест-екскурсії, наприклад, «Вишиванка: традиція чи модний тренд?» (2021 р.), цикли заходів для дітей під час канікул у рамках програм «Осінь – пора цікавих історій» та «Дивовижна зима», інтернет-ігри й квести у межах програми «Activity». Музей науки і техніки та Музей промислового дизайну пропонують майстер-класи, наукові шоу, вікторини, пісочну анімацію, що формують сучасний, динамічний образ музейного простору.

Одним із прикладів успішної реалізації туристичних проєктів є відкриття 14 липня 2023 р. музейного простору «Окольний замок» у Луцьку, створеного в рамках європейської грантової програми Interreg NEXT «Польща–Україна». У

просторі розміщені галерея лицарства, експозиція освітнього процесу в Єзуїтському колегіумі, мультимедійна система з інтерактивним смарт-табло, шоломами віртуальної реальності, восковим аніматроніком монаха-єзуїта та голограмою привида. Основною формою роботи Музейного простору є проведення екскурсій, серед яких значна кількість костюмованих, історично-музичних («Романтичні історії Луцька», «Зимові історії Луцька в Окольному замку», «Сюжети з історії Луцька: визначні сторінки минувшини», «Луцькі міщани XVI – XVII століть: фрагменти життєписів на тлі історії Луцька», до дня Миколая). Лише за перший рік діяльності Музейний простір «Окольний замок» прийняв 20 тис. туристів з України, США та Європи, з яких понад 8,5 тис. замовили екскурсійне обслуговування українською, англійською та польською мовами [52]. Реалізація проєкту слугує прикладом ефективного міжнародного співробітництва задля збереження та популяризації культурної спадщини [31, с. 39].

Ще одним прикладом міжнародної співпраці стала реалізація Комунальним підприємством «Центр розвитку туризму» Луцької міської ради спільно з Радою Європи у 2016–2017 рр. проєкту COMUS, спрямованого на повернення до активного культурного обігу об'єктів забутої історико-культурної спадщини Луцька. У межах проєкту створено промоційні матеріали (друковані і відео), здійснено публікації аналітичних статей, організовано воркшопи, круглі столи та лекції. Підприємство також брало участь у спецпроєкті IGotoWorld «Місто за вікенд», завдяки якому було створено презентаційну сторінку Луцька на туристичному порталі України [50, с. 134].

Активна інформаційна робота дозволяє розширити коло бажаючих відвідати Волинь. З цією метою Комунальне підприємство «Центр розвитку туризму» Луцької міської ради у 2015–2017 рр. реалізувало проєкт «Історичний та сучасний Луцьк», у межах якого були підготовлені тематичні статті про урбаністичний розвиток і культурну спадщину міста. Також проводяться фотовиставки, зустрічі з краєзнавцями, історичні лекції, як-от: фотовиставка «Луцьк до епохи світлин» (2019 р.), лекційний цикл «1429: 3'їзд європейських монархів у Луцьку», а також лекція «Міське повсякдення Луцька: 100 років після

З'їзду монархів», проведена кандидатом історичних наук О. Штаньком в рамках фестивалю «Князівський бенкет» [50, с. 134].

Ще одним важливим кроком у напрямі розвитку туризму, особливо в умовах воєнного стану, є реалізація Волинською обласною адміністрацією проєкту «Tour de Ukraine – Волинь». Цей проєкт спрямований на покращення туристичної інфраструктури, створення промоційних матеріалів та впровадження геоінформаційної системи для аналітики туристичних потоків. Зазначені заходи мають на меті не лише підвищити привабливість регіону для туристів і потенційних інвесторів, а й зберегти та популяризувати багату культурну спадщину Волині [45, с. 49].

Попри те, що ресурси Волині активно використовуються й область демонструє готовність до адаптації у відповідь на нові виклики безпекового, соціального, економічного та екологічного характеру, спричинені війною, все ж туристично-рекреаційна сфера стикається з низкою перешкод, які стримують її повноцінний розвиток. Тому Програма розвитку туризму на 2022–2026 рр. передбачає інвестиції понад 33 млн грн у розвиток туристичної інфраструктури, створення нових маршрутів, облаштування рекреаційних зон та популяризацію регіону на міжнародному рівні [35].

У сучасних умовах війни, коли внутрішній туризм є основою туристичної галузі України, мандрівка стає не лише способом відпочинку, а й психологічного розвантаження як для захисників, так і для пересічних громадян. Зростає попит на санаторно-оздоровчий відпочинок, соло-тури або сімейні поїздки, а також спостерігається зменшення інтересу до групових подорожей. Туристи дедалі частіше планують поїздки в короткі строки, обираючи безпечні маршрути з доступом до електроенергії, водопостачання, стабільного зв'язку, бомбосховищ чи укриттів. Це вимагає нових підходів до організації туризму, в яких безпека, психологічний комфорт і адаптованість до воєнних умов виступають першочерговими критеріями [2, с. 21].

Ці обставини змушують переглянути підходи до використання туристично-рекреаційного потенціалу області. Адже туристична сфера зазнала суттєвих змін, що спричинило переорієнтацію внутрішнього туризму на потреби

у створенні безбар'єрного простору, безпеки та психологічного відновлення громадян – особливо для військових, які потребують реабілітації.

Першим стратегічним документом у цій сфері стала Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні, затверджена у 2021 р. на період до 2030 р. Це, у свою чергу, сприяло зростанню популярності рекреаційного, санаторно-курортного, етнографічного, мілітарного та «пам'ятного» туризму. Окремі туристичні об'єкти – готелі, санаторії, бази відпочинку – сьогодні виконують функції прихистку для внутрішньо переміщених осіб, що обмежує їхню комерційну діяльність у короткостроковій перспективі. Однак у довгостроковій перспективі це створює умови для розвитку нових напрямків туризму, зокрема орієнтованих на збереження історичної пам'яті, військовий туризм та відновлювальний відпочинок [21, с. 62].

Багата на історико-архітектурні комплекси, зокрема численні палацові й паркові ансамблі, які становлять унікальну культурну спадщину та мають значний потенціал для розвитку культурно-пізнавального туризму туристична галузь Волині зіткнулася з новими викликами, спричиненими сучасними умовами воєнного стану [44, с. 139]. Через обмеження на пересування, зменшення туристичних потоків, а також перенаправлення державного і місцевого фінансування на першочергові потреби оборони й гуманітарної допомоги, функціонування та утримання об'єктів культурної спадщини зазнало істотного навантаження. У зв'язку з цим задля підвищення ефективності використання наявного потенціалу культурно-історичних ресурсів Волині необхідно розробити комплексні стратегії їх збереження, популяризації та адаптації до сучасних умов. Тому вже сьогодні вітчизняні науковці працюють над розробкою стратегій, котрі спрямовані на адаптацію туристично-рекреаційної сфери до нових соціально-економічних умов, забезпечення її стійкості та конкурентоспроможності в умовах війни та поствоєнної відбудови.

На думку вітчизняних науковців Корсака Р. та Кашки М., однією із головних стратегій післявоєнного відновлення рекреаційно-туристичного комплексу України є впровадження новітніх технологій на зміну застарілим. Цей процес не лише здатний підсилити конкурентоспроможність, але й спростити

деякі технічні можливості. До прикладу, впровадження штучного інтелекту та активне використання чат-ботів може замінити фізичну присутність людини. Використання чат-ботів зможе спростити комунікацію з клієнтами, а розробка спеціальних мобільних додатків допоможе зручно і швидко обрати улюблений напрямок відпочинку, забезпечивши при цьому зручне бронювання і уточнення всіх необхідних умов. Визначені дослідники вважають, що поряд зі стратегією впровадження сучасних технологій, туристичні об'єкти можна використовувати не лише за прямим призначенням, але і як будівлі, де можна проводити конференції, виставки, та інші повномасштабні програми [39, с. 5].

Задля забезпечення концентрації ресурсів та підвищення ефективності туристично-рекреаційної діяльності, слід посилити конкурентні переваги регіону. Досягнення цієї мети можливе за рахунок нарощення ресурсного потенціалу, розвитку матеріально-технічної бази, оптимізації просторової структури туристично-рекреаційної діяльності та залучення інвестицій. Інструментами регулювання при цьому виступають: постійний моніторинг туристично-рекреаційних можливостей області, пільгове оподаткування окремих видів діяльності, збільшення фінансових потоків, модернізація інфраструктури, а також збалансування інтересів усіх зацікавлених сторін [25, с. 58].

У сучасних умовах важливе місце займає стратегія зміцнення іміджу Волинської області як туристично-рекреаційного регіону. Формування сталого позитивного образу регіону передбачає реалізацію низки заходів іміджевої політики: проведення міжнародних форумів, участь у виставках, обговорення перспектив розвитку із вітчизняними та зарубіжними партнерами. Водночас необхідно формувати бренд території, який буде легко впізнаваним та привабливим для цільових аудиторій. Також варто підкреслити значення стратегії посилення промоції регіону, що включає комплекс заходів із маркетингу, реклами, інфографічного супроводу, створення баз даних туристично-рекреаційних ресурсів, систем туристичного ознакування, інформаційних центрів, інтеграції в цифрові платформи. Це дозволить

підвищити обізнаність про регіон серед потенційних туристів і партнерів, а також покращити якість сервісу під час їх перебування [34, с. 45].

На сучасному етапі важливим є розширення міжнародної співпраці у сфері туризму. Після завершення війни Україна матиме значний потенціал для залучення іноземних туристів, що потребуватиме розробки конкурентоспроможних туристичних продуктів, створення сучасної інфраструктури, активної інформаційно-рекламної кампанії. Співпраця з міжнародними організаціями, участь у глобальних туристичних форумах та виставках сприятимуть інтеграції українського туризму у світовий ринок [21, с. 65].

Висновки до розділу 2

Волинь має надзвичайно багату історико-культурну спадщину, яка є потужним фундаментом для розвитку різноманітних видів туризму. Ефективне використання цих об'єктів дозволяє не лише приваблювати туристів, а й зберігати та популяризувати унікальне минуле регіону. Розвиток туризму є особливо актуальним в умовах воєнного стану, коли Волинь залишається відносно безпечною територією, що підвищує її привабливість як для внутрішніх, так і для іноземних туристів.

Базовою формою використання пам'яток, розташованих на території області, є проведення оглядових та тематичних екскурсій. Центрами надання туристичних послуг розроблено десятки тематичних туристичних маршрутів. Розвиток музейного туризму сприяє популяризації рухомих об'єктів, які зберігаються у фондах установ краю. Музеї пропонують інтерактивні експозиції, виставки, лекції та майстер-класи, перетворюючись у туристичні магніти.

Значну кількість туристів приваблюють фестивалі, історичні реконструкції, фольклорні свята, що сприяє розвитку в області подієвого туризму. Різноманіття фестивальних форматів – мистецьких, музичних, музейних – дозволяє задовольнити інтереси широкої аудиторії. Проведення більшості фестивалів зосереджено у містах області сприяє формуванню

потужної фестивальної інфраструктури та створює умови для збільшення туристичного потоку і відповідного економічного розвитку регіону.

Численні монастирі, церкви, костели, синагоги, що збереглися на Волині є об'єктами паломництва та цікавими архітектурними пам'ятками для світських туристів. Ефективне поєднання різних форм використання історико-культурних об'єктів, а також їх інтеграція з природно-рекреаційним потенціалом Волині, дозволяє створити цілісний, привабливий та конкурентоспроможний туристичний продукт для регіону.

ВИСНОВКИ

Волинь володіє унікальним поєднанням природних і культурних ресурсів, які є основою для стійкого та багатофункціонального розвитку туризму – як внутрішнього, так і міжнародного.

Природно-географічні ресурси області охоплюють широкий спектр рекреаційно привабливих елементів: це багатство лісових масивів, численні водойми, мінеральні джерела, ландшафтне різноманіття, сприятливий клімат та географічне розташування на стику Полісся й Лісостепу. Особливу цінність становить Шацьке поозер'я – територія з високою концентрацією озер, серед яких виділяється Світязь – одне з найглибших і найчистіших озер України. Цей природний комплекс формує осередок активного екологічного туризму, водного відпочинку, спортивно-оздоровчих заходів і міжсезонних маршрутів. Ліси області створюють умови для розвитку фотосафарі, біоспостереження та зеленого туризму, зокрема у формі агросадиб і сільського відпочинку, що є доступним і екологічно привабливим варіантом подорожей.

Водночас Волинь має потужну історико-культурну спадщину. Архітектурні пам'ятки, старовинні храми, замки, монастирі, підземелля, літературно-меморіальні комплекси, численні музеї – усе це зберігає багатовікову історію регіону. Особливо вирізняється Луцьк – місто з виразним середньовічним колоритом, де зосереджено найбільшу кількість пам'яток архітектури та культури. Луцький замок, монастирі, костели, музеї, а також Державний історико-культурний заповідник створюють особливий культурний ландшафт, що приваблює туристів з усієї країни та зарубіжжя та сприяє розвитку урботуризму. Сакральні об'єкти (монастирі в Зимному, Низкиничках та ін.) є основою для розвитку паломницьких маршрутів. Вони є не лише духовними центрами, а й архітектурно-історичними пам'ятками, що сприяють збереженню культурної ідентичності.

Туристично-рекреаційний потенціал Волинської області використовується у багатьох формах – від екотуризму, спортивно-оздоровчого й сільського до культурно-пізнавального, паломницького, музейного, фестивального та

гастрономічного туризму. В регіоні активно реалізуються креативні туристичні продукти: театралізовані екскурсії, квести, історичні реконструкції, велосипедні маршрути, що поєднують природу з культурною спадщиною. Особливої популярності набувають фестивалі, що демонструють традиції та багатство регіональної культури. В умовах воєнного стану Волинь зберігає привабливість завдяки відносній безпеці, а розвиток туризму стає важливим чинником соціально-економічної стабільності.

В області наявна розвинена мережа готельних закладів, агросадиб, санаторіїв, баз відпочинку, спортивно-оздоровчих комплексів, закладів харчування. Інфраструктура підтримується транспортною доступністю: через регіон проходять залізничні магістралі, автошляхи державного і європейського значення, маршрути громадського транспорту. Проте зберігаються значні територіальні дисбаланси в рівні розвитку: у віддалених громадах туристична інфраструктура не відповідає сучасним стандартам, бракує укриттів, стабільного енергозабезпечення, медичних закладів, а частина об'єктів задіяна для потреб внутрішньо переміщених осіб, що обмежує їхню комерційну функцію.

Одним із головних чинників ефективного залучення ресурсів до туристичної галузі є іміджева політика. Волинь активно працює над формуванням власного туристичного бренду, розвитком цифрової присутності, участю в міжнародних проєктах і ініціативах, як-от Interreg NEXT «Польща–Україна» та COMUS. Водночас галузь стикається з викликами: недофінансування природоохоронних об'єктів, зниження турпотoku, обмеження доступ до пам'яток через безпекову ситуацію, нерівномірний розвиток громад.

З огляду на виклики та можливості перспективними напрямками розвитку якісного туризму в області є: впровадження сталих маршрутів з екологічним ухилом, підтримка малолюдних і безпечних туристичних зон, модернізація інфраструктури відповідно до європейських стандартів, активізація внутрішнього туризму, збереження культурної спадщини, розвиток цифрових рішень для навігації й бронювання, а також створення єдиної регіональної стратегії розвитку туризму. У перспективі після завершення війни Волинь має всі шанси стати конкурентоспроможним туристичним регіоном на

міжнародному рівні – завдяки прикордонному розташуванню, збереженій інфраструктурі, багатій природній та культурній спадщині.

Отже, Волинська область має значний, хоча ще недостатньо реалізований туристичний потенціал. Його ефективне використання та подальший розвиток залежать від стратегічного планування, міжсекторальної взаємодії, інвестиційної підтримки, інституційної спроможності й системної державної політики у сфері туризму. Для ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу області необхідні комплексні заходи, включно з модернізацією транспортної мережі, розбудовою туристичних маршрутів, інформаційною підтримкою та маркетинговим просуванням туристичних продуктів. А одним із важливих напрямів є розвиток культурного туризму, що охоплює екскурсійні маршрути до історико-культурних пам'яток, музеїв, архітектурних ансамблів, місць, пов'язаних із видатними подіями та постатями української історії. Успішна реалізація цих завдань сприятиме не лише економічному зростанню регіону, а й формуванню позитивного іміджу України як сучасної, гостинної та культурно багатой держави з широкими можливостями для туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфьоров О. Туристичний потенціал Волині: чим могла привабити туристів область у 2008 році. *Волинські новини*. 2008. URL: https://www.volynnews.com/blogs/oleksandr_alforov/turistichniy_potentsial_volini_chim_mogla_privabiti_turistiv_oblast_u_2008_rotsi/ (дата звернення: 12.11.2024).
2. Альтернативний туризм : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (17–18 жовтня 2024 р.). Львів : ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2025. 362 с.
3. Бартків О. В. Туристична привабливість Волинської області. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства»* (м. Запоріжжя, 25 листопада 2022 р.). Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. С. 47–49.
4. Використання водних об'єктів Волинської області. URL: <https://surl.li/ggxbji> (дата звернення: 10.03.2025).
5. Волинський краєзнавчий музей. URL: <https://volynmuseum.com/> (дата звернення: 29.05.2025).
6. Волинський музейний вісник: Наук. зб.: Вип. 11 / Упр-ня культури, з питань релігій та національностей. Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. музеєзнавства, пам'яткознавства та інформ.-аналіт. діяльн. ВНУ імені Лесі Українки; упоряд. Є. І. Ковальчук. Луцьк, 2021. 246 с.
7. Волинський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді. URL: <https://cnpvtk.volyn.ua/index.php/napryamki/turizm/pokhodi/interaktivni-pokhodi> (дата звернення: 29.05.2025).
8. Гаталяк О. Особливості розвитку туризму в містах Волинської області. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка*. Серія: міжнародні відносини. 2008. Вип. 24. С. 59–63.
9. Гаталяк Р. С. Розвиток туризму в історичних населених місцях Волинської області. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка*. Серія географічна. 2014. Вип. 34. С. 33–40.

10. Голуб М. Чим цікаві нові відреставровані підземелля в Луцьку. *Сила правди*. 2023. URL: <https://sylappravdy.com/chym-czikavi-novi-vidrestavrovani-pidzemellya-v-luczku/> (дата звернення: 10.03.2025).
11. Горбач В. В., Мельнійчук М. М. Використання водних об'єктів Волинської області. *Рекреаційно-туристичний потенціал регіонів України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку*. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція. 2020. URL: <https://surl.lu/srieuv> (дата звернення: 10.03.2025).
12. Гулай Л. Д., Сакура Б. І. Характеристика природно-заповідного фонду Волинської області. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2016. № 3–4. С. 62–68.
13. Добинда І. П. Історико-культурні рекреаційні ресурси поселень Волинської області : монографія. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, 2022. 332 с.
14. Древаль Д. Україна в європейських маршрутах сталого туризму: потенціал і перспективи. *Управління розвитком соціально-економічних систем*: Матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (присвячена пам'яті професора Григорія Євтіювича Мазнева) (м. Харків, 06-07 березня 2025 р.). Харків : ДБТУ. Ч. 3. 2025. С. 369–371.
15. Єрко А., Савич К. Сучасний стан розвитку туристичної інфраструктури Волинської області. *Рекреаційна географія і туризм: Наукові записки*. 2016. № 1. С. 163–170.
16. Єрко І. В. Туристична інфраструктура Волинської області. *Рекреаційна географія і туризм: Наукові записки*. 2016. № 1. С. 213–218.
17. Єрмошенко М. М., Дейнеко Л. В., Борщ Л. М., та ін. Інноваційні підходи до управління туристичним потенціалом регіонів / Інститут економіки та прогнозування НАН України. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/229329321.pdf>. (дата звернення: 09.03.2025).
18. Зузук Ф. В., Кутовий С. С., Ільїн Л. В., Колошко Л. К., Нетробчук І. М., Міщенко О. В., Химин М. Природні ресурси Волинської області. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2009. Вип. 37. С. 29–42.

19. Історична Волинь: визначні пам'ятки історії та архітектури : інформаційно-бібліографічний покажчик / уклад. Л. В. Стасюк ; Волин. держ. обл. ун-ка наук. б-ка ім. Олени Пчілки. Луцьк : Волинська ДОУНБ ім. Олени Пчілки, 2021. 80 с.
20. Історико-культурні рекреаційні ресурси. URL: <https://surl.li/soseao> (дата звернення: 09.03.2025).
21. Карпенко Ю., Логвин М., Тараненко О., Логвин Д., Луценко О. Стан розвитку туризму в умовах війни та повоєнне відновлення. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Серія «Економічні науки». 2023. № 2 (108). С. 59–68.
22. Карпюк А. В., Трофімук-Кирилова Т. М. Роль музеїв у туристичному розвитку та екскурсійній сфері міста Луцька. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1657> (дата звернення: 09.03.2025).
23. Карпюк А. В., Трофімук-Кирилова Т. М., Кирилов М. А. Ресурси релігійного туризму Волинської області: популяризація та туристичний потенціал. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1777> (дата звернення: 09.03.2025).
24. Карпюк З. К., Чижевська Л. Т., Качаровський Р. Є., Антипюк О. В. Традиційні та інноваційні види туризму Володимирського району Волинської області: сучасний стан і тенденції розвитку. *Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі* : колективна монографія / за наук. ред. Л. Ю. Матвійчук, Ю. М. Барського, М. І. Лепкого. 8-ме вид. Луцьк, 2022. С. 313–341.
25. Ковальчук Г. В. Стратегічні орієнтири розвитку рекреаційного потенціалу регіону. *Економіка та держава*. 2012. № 11. С. 56–58.
26. Лисюк Т., Терещук О., Єрко І., Слащук А., Качаровський Р. Туристична інфраструктура Маневицької ТГ Волинської області: сучасний стан та шляхи її удосконалення. *Věda a perspektivy*. 2024. № 2(33). С. 376–389.

27. Луцьк – приємне відкриття / Респарк. URL: <https://restpark.com.ua/en/lutsk-pryyemne-vidkryttya/> (дата звернення: 10.03.2025).

28. Майстер Г. В. Історико-культурні рекреаційні ресурси. *Рекреаційно-туристичний потенціал регіонів України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку*. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. 2019. URL: <https://surl.li/gubgxb> (дата звернення: 09.03.2025).

29. Максимчук Л. Таємниці Луцької в'язниці: дослідження братської могили / Lutsk-future. 2022. 31 травня. URL: <https://lutsk-future.com.ua/uk/articles-tayemnychi-luczkoji-vyaznychi-doslidzhennya-bratskoji-mogyly> (дата звернення: 10.03.2025).

30. Маневиччина туристична. URL: <http://manevychi-tourism.com.ua> (дата звернення: 09.03.2025).

31. Матвійчук Л. Ю., Корсак В. І. Розвиток туристичних дестинацій Волині в умовах невизначеності. *Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. «Сталий розвиток туризму на засадах партнерства: освіта, наука, практика»* (м. Львів, 23–24 листопада 2023 р.) Львів: ЛТЕУ, 2023. С. 39–42.

32. Мельнійчук М., Уєвич С., Чернець В., Гладич Л., Безсмертнюк Т. Сучасний стан і перспективи розвитку туристичної та рекреаційної діяльності Волинської області. *Рекреаційна географія і туризм*. Наукові записки. 2013. № 2. С. 35–50.

33. Методика оцінки історико-культурних туристичних ресурсів. URL: https://tourlib.net/books_ukr/kravciv8.htm (дата звернення: 29.05.2025).

34. Мірошник Р. О., Щир І. В. Розвиток туристичної галузі України: особливості та проблеми. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління*. 2013. № 754. С. 41–46.

35. Нові маршрути та курорти: як на Волині розвиватимуть туризм. *Волинські новини*. 2022. 19 вересня. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/novi-marshruty-ta-kurorty-iak-na-volyni-rozvyvatymut-turyzm/> (дата звернення: 12.11.2024).

36. Олійник Я. Б., Єрко І. В. Суспільно-географічне дослідження туристичної інфраструктури Волинської області : монографія. Луцьк : ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2014. 164 с.

37. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія. Видання восьме / за наук. ред. проф. Матвійчук Л. Ю., проф. Барського Ю. М., доц. Лепкого М. І. Луцьк: ВІП Луцького НТУ, 2022. 408 с.

38. Перспективи розвитку туризму та сфери гостинності в Україні і світі: матер. І Всеукраїнської інтернет-конференції молодих учених та студентів. упорядн.: Матвійчук Л. Ю., Зубехіна Т. В., Сидорук С. В. Луцьк : ЛНТУ, 2024. 110 с.

39. Поторась О. В., Чижевська Л. Т. Системний підхід до відновлення туристично-рекреаційних комплексів. *Економіка та суспільство*. 2024. № 12. С. 1–10.

40. Природні заповідники Черемський природний заповідник. URL: <http://www.novaecologia.org/voecos-1175-1.html> (дата звернення: 29.05.2025).

41. Природні ресурси / Волинська обласна державна адміністрація. URL: <https://voladm.gov.ua/article/prirodni-resursi/> (дата звернення: 09.03.2025).

42. Резнікова І. Історія Старого міста / Lutsk-future. 2024. 31 травня. URL: <https://lutsk-future.com.ua/uk/eternal-istoriya-starogo-mista> (дата звернення: 10.03.2025).

43. Рекреаційний комплекс «Рестпарк» / Restpark. URL: <https://restpark.com.ua/en/lutsk-pryyemne-vidkryttya/> (дата звернення: 10.03.2025).

44. Сокол Т. Г. Регіональний вектор розвитку туризму в Україні. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2022. № 1(78). С. 132–144.

45. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року / Волинська обласна державна адміністрація. URL: https://voladm.gov.ua/admin-assets/files/file/VnPolituka/СТРАТЕГІЯ_розвитку_Волинської_обласна_на_період_до_2027_року.pdf (дата звернення: 12.11.2024).

46. Тимошенко Т., Богославець О., Царук В. Менеджмент туристичної діяльності прикордонних територій та громад України через призму сталого соціо-еколого-економічного розвитку. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 71. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5578/5517> (дата звернення: 12.11.2024).

47. Тищук І., Поліщук Л., Колісник Б. Туристична інфраструктура Волинської області: основні тенденції розвитку. *Економічний форум*. 2019. Т. 9, № 3. С. 80–88.

48. Ткачук А. Використання природних туристичних ресурсів Волинської області. *Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук: збірник матеріалів VIII Міжнар. наук. практ. конф. (14 листопада 2024 р.)* / відп. ред. Шуляк Н. О., Зінченко М. О. Луцьк, 2024. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2024. С. 545–548.

49. Ткачук А. Історико-культурні об'єкти як складова туристичних ресурсів Волинської області. *Україна у світовому просторі: минуле і сучасність: зб. мат. IV Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (м. Луцьк, 29 квітня 2025 р.)*; упорядники Н. В. Кінд-Войтюк, Д. Г. Гусак. Луцьк, 2025. С. 153–155.

50. Трофімук-Кирилова Т., Карпюк А. Туристично-інформаційний центр як інструмент промоції і популяризації об'єктів культурної спадщини міста. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 58. Т. 2. С. 136–143.

51. Туризм: міжнародний досвід та національні пріоритети: матеріали I Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференція (м. Житомир, 15–16 червня 2023 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2023. 143 с.

52. У Луцьку музейний простір «Окольний замок» відзначив першу річницю. 12.07.2024. URL: <https://surl.lu/ixvmae> (дата звернення: 16.02.2025).

53. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.

54. Царик Л. П., Новицька Н. М. Природно-рекреаційні ресурси як основа розвитку туристичної діяльності. *Збірник наукових праць ТНПУ ім. В. Гнатюка*. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/23603/1/Tsaryk_Novytska.pdf (дата звернення: 29.05.2025).

55. Цвілій С. М. Прогнозна оцінка цифрового потенціалу розвитку туристичних регіонів України. URL: <https://biotechuniv.edu.ua/wp-content/uploads/2025/03/conf-06-07-03-25-mater3.pdf#page=413> (дата звернення: 12.11.2024).

56. Цьось А., Овчаренко Т., Калитка С. Рекреаційно-туристичний потенціал Волинської області. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : збірник наукових праць. 2011. №. 4 (16). С. 52–56.

57. Черчик Л. М., Міщенко О. В., Єрко І. В. Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови розвитку : монографія. Ч. 1. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. 128 с.

58. Чижевська Л. Т., Дацюк В. В., Поторась О. В. Туристсько-рекреаційні ресурси Ковельського району Волинської області. *Рекреаційна географія та географія туризму*. 2020. № 5 (409). С. 126–132.

59. Чир Н. В. Стан і перспективи розвитку зеленого туризму на Волині. *Вісник Ужгородського університету*. Серія: Географія. 2012. Вип. 37. С. 3–10.

60. Чир Н. В., Качаровський Р. Є. Оцінка сучасного стану та перспектив розвитку туристичної інфраструктури в окремих об'єднаних територіальних громадах Волинської області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: географія. 2017. Том 43. № 2. С. 107–111.

61. Чир Н. В., Качаровський Р. Є. Туристична інфраструктура як складова туристично-рекреаційного потенціалу Старовижівського району Волинської області. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації»* : зб. наук. пр. Кіровоград, 2016. С. 339–347.

62. Чир Н. В., Качаровський Р. Є., Антипюк О. В. Туристична інфраструктура Рожищенського району Волинської області як інструмент

туристичної привабливості території. *Наукові записки СумДПУ імені А. С. Макаренка*. Географічні науки. 2019. Вип. 10. С. 120–130.

63. Чир Н., Єрко І., Качаровський Р. Перспективи розвитку туристичної інфраструктури Камінь-Каширського району Волинської області. *Рекреаційна географія та географія туризму*. 2019. С. 138–143.

64. Щелканова Н. Мандрівка Луцьком: куди піти та що побачити / VSN. 2023. URL: <https://vsn.ua/news/viznachni-mistsya-lutska-28499> (дата звернення: 10.03.2025).

65. Як розвивали туризм на Волині в рамках Регіональної програми: звіт / Волинська обласна рада. 2023. URL: <https://www.volynrada.gov.ua/news/yak-rozvivali-turizm-na-volini-v-ramkakh-regionalnoyi-programi-zvit> (дата звернення: 12.11.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Перелік

**пам'яток культурної спадщини національного значення
Волинської області, занесених до
Державного реєстру нерухомих пам'яток України**

№ з. п.	Найменування пам'ятки	Датування	Місцезнаходження	Вид пам'ятки
			м. Луцьк	
1.	Меморіальний комплекс «Вічна Слава»	1977 рік	на розі просп. Перемоги та вул. Ф. Шопена	пам'ятка історії
2.	Пам'ятник поетесі і громадській діячці Лесі Українці	1976 рік	Театральний майдан	пам'ятка монументального мистецтва
			Володимир-Волинський район	
3.	Городище «Вали»	IX–XIII ст.	м. Володимир, вул. Соборна	пам'ятка археології
4.	Меморіальний комплекс «Жертвам фашизму» на місці концтабору військовополонених «Офлаг-365»	1967 рік	м. Володимир, південно-західна околиця міста	пам'ятка історії
5.	Городище	V–IX ст.	с. Зимне	пам'ятка археології
6.	Будинок, у якому жив і працював композитор І. Ф. Стравінський	1907–1908 роки	м. Устилуг	пам'ятка історії

№ з. п.	Найменування пам'ятки	Датування	Місцезнаходження	Вид пам'ятки
			Горохівський район	
7.	Городище	XIV–XVII ст.	с. Журавники	пам'ятка археології
8.	Городище	IX–XIII ст.	с. Перемиль	пам'ятка археології
9.	Місце бою армії Богдана Хмельницького з польсько-шляхетським військом	1651 рік	с. Піски	пам'ятка історії
			Іваничівський район	
10.	Городище «Замок»	IX–XIII ст.	с. Литовеж	пам'ятка археології
11.	Городище	IX–XIII ст.	с. Лежниця	пам'ятка археології
			Ковельський район	
12.	Садиба поетеси і громадської діячки Лесі Українки	друга половина XIX ст.	с. Колодяжне	пам'ятка історії
			Локачинський район	
13.	Городище	XI–XIII ст.	смт Локачі	пам'ятка археології
14.	Городище	IX–XIII ст.	с. Затурці	пам'ятка археології
15.	Садиба родини Липинських	1882 рік	с. Затурці	пам'ятка історії
			Луцький район	
16.	Городище	IX–XIII ст.	с. Горзвин	пам'ятка археології
17.	Городище	IX–XIII ст.	с. Коршів	пам'ятка археології

18.	Городище	IX–XIII ст.	с. Усичі	пам'ятка археології
19.	Городище	IX–XIII ст.	с. Шепель	пам'ятка археології
			Любешівський район	
20.	Городище	IX–XIII ст.	с. Ветли	пам'ятка археології
			Любомльський район	
21.	Городище «Замчище»	IX–XIII ст.	м. Любомль	пам'ятка археології
22.	Городище	IX–XIII ст.	с. Гуща	пам'ятка археології
			Ратнівський район	
23.	Меморіальний комплекс «Жертвам фашизму»	1980 рік	с. Кортеліси	пам'ятка історії

Джерело: Перелік пам'яток культурної спадщини національного значення Волинської області, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

URL:

https://mcsc.gov.ua/files/pdf/Nacional_znachenia/%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%20%D0%BE%D0%B1%D0%BB..pdf (дата звернення: 12.03.2025).

Додаток Б
Музейні установи області

№	Музеї	Місцезнаходження
1	Аптека-музей	Луцьк
2	Волинський краєзнавчий музей (ВКМ)	Луцьк
3	Володимирський історичний музей імені О. Дверницького	Володимир
4	Горохівський народний історичний музей	Горохів
5	Затурцівський меморіальний музей В'ячеслава Липинського (відділ ВКМ)	Затурці
6	Історичний музей смт. Іваничі	Іваничі
7	Камінь-Каширський народний краєзнавчий музей	Камінь-Каширський
8	Ківерцівський краєзнавчий музей	Ківерці
9	Ковельський історичний музей	Ковель
10	Колодяжненський літературно-меморіальний музей Лесі Українки (відділ ВКМ)	Колодяжне
11	Кортеліський історичний музей	Кортеліси
12	Лопатенський історико-природничий музейний комплекс	урочище Лопатень
13	Любомльський краєзнавчий музей	Любомль
14	Маневицький краєзнавчий музей	Маневичі
15	Музей волинської ікони (відділ ВКМ)	Луцьк
17	Музей історії Луцького братства (відділ ВКМ)	Луцьк
18	Музей книги	
19	Музей науки і техніки та промислового дизайну	Луцьк
20	Музей партизанської Слави села Лобна	Лобна
21	Музей сільського господарства Волині – скансен	Рокині
22	Музей солом'яного мистецтва «Солом'яне диво»	Купичів
23	Музей сучасного українського мистецтва Корсаків	
24	Музей «Технології минулого»	

25	Нововолинський міський історичний музей	Нововолинськ
26	Рожищенський районний історико-краєзнавчий музей	Рожище
27	Старовижівський краєзнавчий музей	Стара Вижівка
28	Торчинський народний історичний музей імені Г. Гуртового	Торчин
29	Художній музей м. Луцька (відділ ВКМ)	Луцьк

Джерело: [6].